

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA FILOZOFIJU

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Marija Zelić

EMOTIKONI – PREMA KIBORGIZACIJI DRUŠTVA?

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Marija Selak

Komentor: doc. dr.sc. Tijana Trako Poljak

Zagreb, veljača 2019.

Sadržaj

Uvod	1
1. Emotikon/Emoji	3
2. Tehnološka revolucija ljudska je evolucija?	5
3. Info-sfera protiv bio-sfere	10
4. Od fizike prostora i vremena ka kibernetičkoj redefiniciji	13
5. Kvantifikacija naturalnog ili naturalizacija tehničkog?	16
6. Ontologija subjekta unutar sfere društvenih mreža	21
7. A gdje je identitet?	26
8. Umreženi individualizam	30
9. Ima li kiborg vrijednosti? Ka blaziranoj ravnodušnosti	34
10. Vječna sadašnjost	38
11. Može li se stvarnost beskonačno posredovati?	41
12. Foucault na društvenim mrežama	45
13. Totalitarizam kibernetikog prostora društvenih mreža	49
Zaključak	55
Popis korištene i citirane literature	59

Emotikoni – prema kiborgizaciji društva?

Sažetak

Cilj ovog rada jest analiza fenomena i prakse emotikona (i emojija) koji su prisutni na društvenim mrežama poput Facebooka, Twittera i Instagrama. Ovdje se želi prikazati određena kritika takve prakse u kojoj se kompleksnost i naturalnost ljudskih emocija uniformira, racionalizira i kodificira u slikovne/znakovne simbole emotikona/emojija. U radu se želi ispitati ide li stupnjeviti razvoj socijalnog svijeta prema jednom obliku kibernetskog društva te postaje li ontološko uporište svijeta danas virtualna mreža binarnih kodova (0 i 1), a društvo umreženo-racionalizirani kibernetički organizam. Želi se doći do zaključka da društvenom interakcijom vlada računalno-racionalni format koji dovodi do desenzibilizirane razmjene znakova među socijalnim akterima. Pretvarajući emociju u emotikon („simbol bez uporišta“), sve više gubimo sebe kao senzitivno ljudsko biće, a tendiramo ka kibernetском obličju egzistencije. U tom smislu, ključno pitanje na koje se pokušava dati odgovor jest koje su posljedice takve prakse te degradira li ona našu ljudskost?

Ključne riječi: kiborgizacija, emotikon, emoji, kiber-prostor, kiber-vrijeme, infosfera, biosfera

Emoticons – Toward a cyborgization of Society?

Abstract:

The aim of this thesis is the analysis of the emoticon (and emoji) phenomenon and practice present on social networks such as Facebook, Twitter, or Instagram. It is here that a certain critique is to be shown of such practice where complexity and naturalness of human emotions is uniformed, rationalised, and codified into emoticon/emoji pictorial/sign symbols. Furthermore, here it is to be examined if the gradual development of social world goes toward one form of cybernetic society, and whether the ontological stronghold of the world nowadays become a virtual network of binary codes (0 and 1), while the society turns into networked-rationalised cyborg. This thesis wants to conclude that social interaction is ruled by a computer-rationalized format which leads to desensitized interchange of signs between social actors. By converting the emotion into emoticon (“symbol without reference”), we lose ourselves more and more as sensitive human beings, and instead have a tendency toward cyber-looking existence. In that sense, the key question that is trying to be answered here is – what are the consequences of such practice and does it degrade the humanity in ourselves?

Key words: cyborgization, emoticon, emoji, cyberspace, cybertime, infosphere, biosphere

Uvod

Cilj ovog rada jest analiza fenomena i prakse emotikona i emojija koji su prisutni na društvenim mrežama poput *Facebooka*, *Twittera* i *Instagrama*. Ovdje se želi prikazati određena kritika takve prakse u kojoj se kompleksnost i naturalnost ljudskih emocija uniformira, racionalizira i kodificira u slikovne/znakovne simbole emotikona/emojija. U radu se želi ispitati ide li stupnjeviti razvoj socijalnog svijeta prema jednom obliku kibernetskog društva te postaje li ontološko uporište svijeta danas virtualna mreža binarnih kodova (0 i 1), a društvo umreženo-racionalizirani kibernetički organizam. Želi se doći do zaključka da društvenom interakcijom vlada računalno-racionalni format koji dovodi do desenzibilizirane razmjene znakova među socijalnim akterima. Pretvarajući emociju u emotikon („simbol bez referentnog uporišta“), sve više gubimo sebe kao senzitivno ljudsko biće, a tendiramo ka kibernetском obličju egzistencije. U tom smislu, ključno pitanje na koje se pokušava dati odgovor jest koje su posljedice takve prakse te degradira li ona našu ljudskost?

Danas svjedočimo prekretnici u teorijskoj paradigmi znanstvenog i humanističkog diskursa gdje kulturno i društveno postaje relativizirano postmodernističkim tendencijama, a jedina sigurnost se pronalazi u tehničkom i tehnološkom objašnjenju svijeta i procesa kojima čovjek biva izložen. No, prekretnica se ne događa samo na teorijskoj razini, ona postaje implementirana i u praksi. Čovjek ne samo da se teorijski elaborira u skladu sa strojno-tehnološkim dok naturalno postaje irelevantno, već se i na praktičnoj razini čovjek počinje spajati sa strojnim. Opasnost na koju ovaj rad želi ukazati leži u banaliziranju određenih praksi koje nameće tehnološka nadogradnja. Ujedno se želi prikazati da se metamorfoza čovjeka u strojno ne događa isključivo kroz makro strukture i procese, već se najveća opasnost krije unutar mikro procesa i praksi koje se nameću. Fenomeni poput umjetne inteligencije, robotike, genetskog inženjeringa, itd. pojave su unutar kojih problematika spajanja ljudskog i strojnog biva jasno vidljiva, no što je s praksama društvenih mreža i emotikona/emojija? Kakve opasnosti leže unutar polja virtualno posredovane komunikacije? Što se događa s procesom izgradnje identiteta unutar sfere konzumacije i reprodukcije virtualnih profila koji omogućavaju pristup komunikacijskim platformama? Kakve promjene trpi ljudsko tijelo onog trenutka kada uđe u prezasićenu info-sferu kibernetskog prostora? Što se događa s ljudskim senzibilitetom kada je kvantiteta i akceleracija informacija dovedena do

praga tolerancije biološke komponente organizama? Na koji način čovjek osjeća i ispoljava emocije unutar prakse reprodukcije i konzumacije simbola/znakova emotikona i emojija?

Analiza će obuhvatiti tematiku odnosa relacijske povezanosti između tehnoloških upliva i nužnosti ljudske adaptacije na izmijenjen okoliš te redefiniciju čovjeka koja se nameće kroz novi diskurs. Također, promotrit će se simbiotski odnos između info-sfere (informacijska infrastruktura koja postaje „koža“ socijalnog „tijela“) i bio-sfere (ljudska populacija i društvo) te adaptacije koje bio-sfera mora razviti da bi se prilagodila novoj okolini. Nadalje, analizirat će se redefinicija ontoloških i socioloških pojmova prostora i vremena koji također moraju doživjeti određenu preobrazbu kako bi omogućavali opstanak novonastalim uvjetima. Također, elaborirat će se procesi kvantifikacije naturalnog i naturalizacije tehničkog kao mehanizama koji pridonose spajanju tjelesnog i strojnog. Postavit će se pitanje opstojanja subjekta unutar racionaliziranog sustava te predstaviti problem disperzije i nestabilnosti identiteta unutar sfere virtualno-računalnog. Elaborirat će se novi modus povezivanja socijalnih aktera – „umreženi individualizam“ – te navesti glavne posljedice do kojih dovodi takav oblik egzistencije. Postavit će se problematika nestajanja vrijednosnog sustava (a onda nužno i same etike) unutar sistema čije su karakteristike racionalnost, efikasnost i binarni kod. Analizirat će se uspostava „vječne sadašnjosti“ koja ukida strelicu vremena prošlost→sadašnjost→budućnost gdje se onemogućava dijalektika između onog proživljenog, onog trenutnog i onog što tek treba doći. Nadalje, ukazat će se na povezanost vječnog „sada“ s procesom medijacije i posredovanja stvarnosti čija je krajnja posljedica simulakrum koji ne referira realno. Također, bit će prikazani novi mehanizmi biopolitike i mikrofizike moći koji pronalaze svoj put do tjelesnog i privatnog upravo putem društvenih mreža i mobilnih aplikacija. Zaključno, postaviti će se teza da dolazi do uspostave „unutarnjeg totalitarizma“ kroz mehanizam kibernetičkog prostora i vremena (društvene platforme čiji korisnici ispoljavaju kontrolu „odozdo“) koji smjenjuje „izvanjske totalitarizme“ čija kontrola dolazi „odozgo“.

Pitanje koje će se provlačiti kroz čitav rad jest na koji način praksa emotikona i emojija pridonosi procesu kiborgizacije socijalnih aktera? Fenomen emotikona/emojija dovodi do toga da se emocije, kao ono iracionalno, spontano, naturalno i raznoliko, unutar polja virtualno posredovane interakcije svode na simbole/znakove čija je svrha referirati emociju u obliku kodirane računalne simulacije. Pitamo se – čemu emocije kada imamo emotikone?

1.Emotikon/Emoji

Svrha ovog uvodnog poglavlja jest definiranje glavnih pojmova koji će biti korišteni u daljnjoj analizi – emotikona i emojija. Prema Hineu: „Emotikoni su simboli sastavljeni od standardnih znakova na tipkovnici koji su uključeni u tekstualno baziranu računalno posredovanu komunikaciju da indiciraju emocije“.¹ Ivas i Žaja definiraju emojije kao „slikovne izraze emocija, raspoloženja i stavova (u pravilu shematizirano oslikavajući odgovarajući izraz lica) te radnji, situacija, bića i predmeta. Naziv emotikon (engl. *emoticon*) proizlazi iz spajanja engleskih riječi *emotion* (emocija) i *icon* (slika). Emotikoni su nastali prenamjenom grafičkih tekstualnih oznaka, slova, brojki, interpunkcijskih znakova i matematičkih simbola, tako da su te oznake u raznim kombinacijama poslužile kao gradivo za stvaranje shematiziranih slika, kao što pokazuje nekoliko osnovnih emotikona: „:-)“, „:~“, „;)“, „:-(, „. Najčešća im je uloga da komentiraju jezično izražen sloj poruke, tj. tekst u užem smislu“.² U izdanju magazina PC, iz kolovoza 1992. godine u članku naslovljenom „PC magnet“, emotikoni su objašnjeni na sljedeći način: „Emotikon je emocionalna ikona, ili slikovni izraz emocija u datom trenutku. Najčešće se stvaraju unutar jednog retka pomoću znakova s tipkovnice.“³

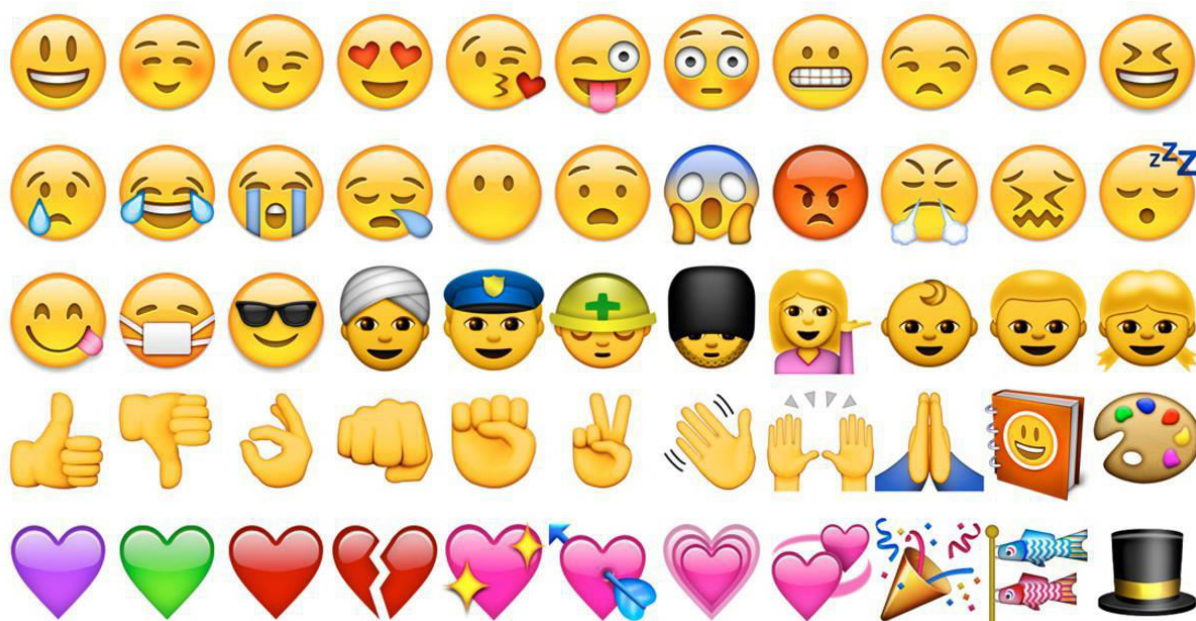
1.1. Primjer emojija

---

¹ Hine, 2003:158

² Ivas, Žaja, 2003:81

³ Fudpucker, 1992:557, prema Shields, 2001:95

1.2. Primjer emotikona

ASCII text	Shortcut	Small Smiley	Large Smiley	Description
: -)	Ctrl+1			The happy aim smiley
: - (	Ctrl+2			The sad aim smiley
; -)	Ctrl+3			The winking (joking) aim smiley
: - P	Ctrl+4			The tongue aim smiley
= - O	Ctrl+5			The shocked aim smiley
: - *	Ctrl+6			The red lips (kissing) aim smiley
> : O	Ctrl+7			The angry aim smiley
8 -)	Ctrl+8			The cool aim smiley
: - \$	Ctrl+Shift+1			The indifferent aim smiley
: - !	Ctrl+Shift+2			The foot in mouth aim smiley
: - [	Ctrl+Shift+3			The embarassed aim simley
O : -)	Ctrl+Shift+4			The angel aim smiley
: - /	Ctrl+Shift+5			The confused aim smiley
: ' (	Ctrl+Shift+6			The crying aim smiley
: - X	Ctrl+Shift+7			The silent aim smiley
: - D	Ctrl+Shift+8			The laughing aim smiley

1.3. Razlika između emotikona i emojija

😊 smile :-) :) :] =)	😠 grumpy >:(>:-(	😏 squint ~_~
😞 frown :-(:(:[=(	😟 unsure :/ :-/ :\ :-\	😕 confused o.O O.o
😓 tongue :-P :P :-p :p =P	😭 cry :'(	😡 upset >:O >:-O >:o >:-o
😄 grin :-D :D =D	😈 devil 3:) 3:-)	😬 pacman :v
😮 gasp :-O :O :-o :o	😇 angel O:) O:-)	😏 curly lips :3
😉 wink ;-) ;)	😘 kiss :-* :*	🤖 robot :]
👓 glasses 8-) 8) B-) B)	❤ heart <3	👤 Chris Putnam :putnam:
🕶 sunglasses 8- 8 B- B	😄 kiki ^_^	

2. Tehnološka revolucija ljudska je evolucija?

Čovjekov evolucijski put od njegovog začetka biva uvjetovan izumom i razvitkom oruđa („primitivna tehnologija“), jednim od prvih medija posredovanja neposredne stvarnosti i okoline. Prva naoštrena kamenja (u svrhu primjerice odvajanja životinjskog krzna od mesa) ili koplja (oružje u svrhu lova životinja za prehranu) označavaju čovjekov izlazak iz neposrednosti instinkta i ulaženje u artifičijelni svijet ljudske fabrikacije naturalnog. Ovdje nije namjera iznijeti prikaz čitave evolucije međuodnosa proizvodnje oruđa i samih ljudskih jedinki i njima pripadne civilizacije, već prikazati krajnje konzekvence sadašnjeg tehnološkog upliva u čitavo polje socijalne sfere bivanja. Što se dešava kada je tehnologija ona koja drži uzde nad čovjekom koji postaje njen servilni mehanizam održavanja na životu? Točnije, u kojoj mjeri i na koji način se čovjek sada mora adaptirati i usmjeriti svoj evolucijski tok da bi i dalje mogao održati korak s tehnološki zadanim normativom? U trenutku kad umjetni život određuje ritam prirodnog života, postaje nužna redefinicija samog čovjeka kao poveznice između dvaju svjetova. No, kada se čovjek potpuno prepusti umjetnom koje postaje stvaralačka determinanta nad prirodnim, ljudska jedinka mora uklopiti sebstvo, a uzročno-posljedično onda i samu kolektivnu samosvijest i pripadnu društvenu organizaciju u tehnološko zadani tok razvitka socijalnog svijeta.

Tehnologija koja postaje jedan od glavnih entiteta fabrikacije čitavog društva s njemu pripadnim modusom organizacije socijalnog realiteta unosi redefiniciju i preobrazbu osnovnih ontoloških struktura, institucija, normi, međudjelovanja i interakcije među socijalnim jedinkama. No, tehnologija ujedno pripisuje pojmu „čovjek“ potpuno novu bit i pripadni sadržaj. Čovjek više nije dio prirodnog univerzuma (već njen gospodar koji vlada razumom), božja slika i prilika (on sam postaje bog koji stvara svoj svijet, a njemu *zdesna sjedi progres*) ili evolucijski stupanj koji se izdiže nad primatima (genska manipulacija prekida evolucijski niz zadan prirodnim zakonima) – čovjek postaje mikro informacijski sustav⁴ koji kola unutar info-sfere koja postaje koža i opno socijalnog tijela. Sama definicija i analiza info-sfere i njen simbiotski odnos s bio-sferom bit će argumentiran i objašnjen u idućem poglavlju, a ovdje se samo želi ukazati na opasnost diskursa koji uz pojam čovjeka dopisuje sintagmu informacijskog sustava. Što znači da čovjek postaje informacijski sustav?

Prema Nikodemu:

„Za Wienera, informacija je naziv za sadržaj onoga što razmjenjujemo s vanjskim svijetom dok mu se prilagođujemo i dok utječemo na njega svojim prilagodbama. Proces primanja i korištenja informacija, ustvari, proces je naše prilagodbe slučajnostima vanjske okoline i našeg nastojanja da u toj okolini djelotvorno živimo.“⁵

Dakle, čovjek unatoč postojanju vlastite ontološke otvorenosti ka raznolikim mogućnostima ostvarivanja svoje samosvrhovitosti i pripisivanja čitave metafizike antropološkoj posebnosti postaje puki redukcionizam zvan sustav prikupljanja i otpuštanja informacija (iskazano računalnim rječnikom – *input* $\longleftrightarrow$ *output*).⁶ Poznato je da ljudski mozak posjeduje sposobnost plastičnosti, od rođenja pa do smrti mozak (u zajedništvu s čitavim živčanim sustavom) prima osjetilne podražaje iz okoline da bi ih zatim preradio u informacije i potom adekvatno reagirao na izvanjski realitet, a u samom procesu konstantno se mijenjajući i razvijajući svoje sposobnosti. No, kakve posljedice po čovjeka, a zatim relacijski i po samu društvenu sferu, ima takva redukcija diskursa koji se bavi antropološkim određivanjem toga što čovjek jest?

---

⁴ „Čovjek se svodi na informacijski obrazac.“ (Nikodem, 2003:39)

⁵ Wiener, 1964:32, prema Nikodem, 2004:372

⁶ „Ljudsko tijelo i um uhvaćeni su u stalni krug strujanja; oni su sada dio integrirane cirkulacije informacija.“ (Berardi, Mecchia, 2007:63)

Govoreći u 21. stoljeću o društvu (u najširem smislu) i strukturi socijalnog svijeta današnjice najčešće nailazimo na sintagmu „informacijsko društvo“ ili „informacijsko doba“. Što to znači? Informatičko doba uslijedilo je nakon industrijskog doba, a obilježava ga brzina kretanja informacija koja je veća od brzine fizičkog kretanja. Njegova glavna odrednica je rasprostranjenost informatičke tehnologije koja povećava brzinu i učinkovitost prijenosa informacija. Dakle, sama društvena okolina sada biva reducirana na krvotok kojim kolaju informacije čija svrhovitost prestaje biti sam sadržaj, a težište je preusmjereno na puku akceleraciju protoka s motom „brže je bolje!“. Navedimo eksplicitno sam smjer i strelicu redefiniranja relacije tehnologija-društvo-pojedinac. Tehnologija postaje informatička tehnologija čija je svrha proizvodnja, prijenos i prodaja informacija → društvo postaje informatičko društvo novog tehnološkog doba čija koža postaje puka info-sfera, a cilj fizička raspodjela i održavanja „prometne“ infrastrukture kojom informacije kolaju → pojedinac koji, da bi opstao u tako zadanom realitetu od strane tehnologije i društvene sfere, postaje reduciran na puki informatički mikro sustav koji održava na životu samu tehnologiju, a posljedično i socijalni život i poredak. Tehnologija je oduvijek bila mehanizam i entitet koji je utjecao na razvitak i evoluciju pojedinca, društva, a potom i čitave civilizacije; ova činjenica nije ništa novo ili tek otkriveno. No, ono što jest novo upravo je gubitak društvene i ljudske kontrole nad mehanizmom tehnološkog „progres“, tehnologija više nije prisutna da bi ovladavala prirodnim univerzumom i stajala rame uz rame čovjekovoj velikoj pobjedi nad naturalnim, ona sada postaje vladar društvenog univerzuma i nadaje se kao institucija koja određuje što je to ljudsko i kamo čovjek mora ići želi li opstati kao socijalni organizam. Čovjek se mora adaptirati, ne samo jednom i u jednoj određenoj točki tehnološke prekretnice, već konstantno i u svakom trenutku egzistencije novih informatičkih tehnologija. Svoju biologiju (koja je limitirana i ima svoje granice do kojih se može elastično mijenjati i adaptirati) on sada mora podrediti artifičijelnom „Frankensteinu“ kojeg je sam proizveo. Da bi bio uspješan u tome, biološku i naturalnu komponentu svog bića on mora relativizirati, ostaviti fluidnom i spremnom za simbiotski odnos s neprirodnim i umjetnim. No, ne samo da je nužno redefinirati naturalno u čovjeku, nužno je i ostaviti po strani bilo kakvu metafizičku nadogradnju ljudske samorefleksivnosti i samoodređenja u svijetu. Kranja konzekvenca glasi – čovjek gubi ono ljudsko, jer ono ljudsko jest upravo otvorenost ka raznolikim mogućnostima, sposobnostima i relacijama s vanjskim svijetom. Ono ljudsko jest nemogućnost svođenja apstraktnog čovjeka na jednu određenu definiciju, taksonomiju ili zatvoren sustav monade. Ljudsko negira svaki oblik esencijalističkog pogleda na vlastitu svrhu u univerzumu. Dakle, opasnost leži upravo u redukcionizmu određivanja čovjeka (pa i

samog društvenog polja djelovanja) kao informacijskog sustava koji, kada tu tendenciju dovedemo do njegove krajnosti, dovodi do novog oblika bivanja – kiborga⁷. Nakon ovdje navedene makro kritike odnosa tehnološkog upliva u društveno polje djelovanja (pa tako i pojedinca), sada je nužno spustiti se na mikro jedinicu kritičke analize same teme ovog rada gdje se opasne posljedice redukcionizma određenja društva i ljudske jedinice kao informacijskog sustava vide najjasnije.

Tehnologija kao odveć općenit pojam koji u sebi sabire svu raskoš i raznolikost tehnoloških alata, strojeva, materijala, vještina, znanja i mehanizama ovdje će biti specificirana na jedan određeni aspekt koji predstavlja kristaliziranu formu nove strukturalne prekretnice u ljudskom i socijalnom životu – tehnološka nadogradnja interakcijske sfere međuljudskog djelovanja kroz prizmu mobilnih aplikacija društvenih mreža poput *Facebooka*, *Instagrama*, *Twittera*, itd. Točnije, specifikacija će biti prezentirana mikro jedinicom analize; praksom emotikona i emojija koji se koriste u virtualno posredovanoj komunikaciji među socijalnim jedinkama.

Društvena mreža je vrsta internetskog servisa, koji se najčešće javlja u obliku platforme, prozora ili web-stranice. To je internetski prostor, koji služi za međusobno povezivanje korisnika. Danas postoje stotine ovakvih servisa, a među najpoznatijima su: *Facebook*, *Instagram* i *Twitter*.⁸ U ovom trenutku ostavlja se po strani sama problematika i kritički osvrt na novo nastalu koncepciju i strukturu virtualno posredovane komunikacije među društvenim akterima da bi se teorijska analiza usmjerila na praksu korištenja, reprodukcije i konzumacije emotikona i emojija sveprisutnih unutar standardizirane forme društvene i individualne komunikacije posredovane navedenim platformama. Najjednostavnije rečeno, emotikoni i emojiji su maleni paketi informacije koja konotira određeni sadržaj. Kakav sadržaj? Tekstualno komunicirajući putem društvenih mreža jedni s drugima (interakcija jedan na jedan, jedan prema svima ili svi prema svima) razmjenjujemo specifične informacije i sadržaje, no praksa emotikona i emojija uz verbalno-misaone sadržaje ukazuje na tendenciju uvođenja i emotivne (afektivne) strane interakcijskog djelovanja. Dakle, ako je čovjek informacijski sustav koji razmjenjuje informacije s drugima putem komunikacijskih platformi, a emotikoni (i emojiji) također predstavljaju informacije, upakirane znakovno ili slikovno, koje pokušavaju referirati ljudske emocije, tada konkluzija glasi da su i ljudske

---

⁷ Kibernetički organizam koji se sastoji od umjetnih i prirodnih dijelova, ili, kako se na to danas najčešće gleda, organizam koji ima poboljšane sposobnosti zahvaljujući tehnologiji.

⁸ Radi lakšeg pregleda ovdje se neće analizirati sfera mobilnih aplikacija poput WhatsApp-a ili Vibera koji ne spadaju u polje društvenih mreža *per se*, ali unutar kojih je praksa emotikona i emojija prisutna u jednakoj mjeri.

emocije samo određena nakupina *inputa* i *outputa* informacija. Naravno, pogreška je jasna. Emotikoni i emoji ne mogu adekvatno referirati emocije, jer emocije nisu simplificirana nakupina i suodnos određenih informacija koje postoje u ljudskom mozgu. Argument za to je jednostavan – kada bi emocije mogli svesti na puke informacije tada bi i roboti mogli biti programirani da osjećaju. Ovdje se ne planira prikazati čitav raskoš psihologijskih teorija o problematici emocija i toga kako funkcioniraju, niti sociobiologijska teorija evolucijske datosti emotivne sfere ljudskih jedinki – cilj je naznačiti potencijalne opasnosti i kritiku redukcije emocija na simbole emotikona i emojija koji se reproduciraju i koriste putem društvenih mreža i virtualno posredovane interakcije. Kako se može osporiti izjava da čovjek postaje kiborg, a društvo iskazuje tendenciju kiborgizacije svojih članova, ako se same emocije (ono iracionalno, spontano i raznoliko) standardiziraju, racionaliziraju i kodificiraju u referente bez uporišta (emotikone i emojije)? Čovjeku se, dakle, prvo oduzima metafizička otvorenost i svodi ga se na mehaničku definiciju informacijskog sustava, a zatim mu se oduzima njegov afektivni i emotivni život (spontanitet i iracionalni aspekt) da bi se emocija upakirala u simbole emotikona i simulirala racionalno-kibernetičkim putem. No, kako je moguće tako olako zavladata afektivnom sferom međuljudskih interakcija i djelovanja? Odgovor leži u sve većoj tendenciji kognitivne prezasićenosti info-sferom koja iz trenutka u trenutak postaje sve više ubrzavana i kvantificirana, dok kvalitativni dio, tj. bio-sfera ne može pratiti takav zadani tempo te postaje podložna racionalizaciji, simplifikaciji i efikasnom načinu kodiranja da bi mogla održati tempo koji joj zadaje info-sfera te da bi se mogla obraniti od saturacije koja dovodi do određenih patologija.

3. Info-sfera protiv bio-sfere

Berardi info-sferu definira kao:

„...sferu intencionalnih znakova koji okružuju senzibilni organizam. Dakle, možemo reći da je info-sfera univerzum prijenosnika, dok je socijalni mozak (bio-sfera) univerzum prijemnika.”⁹

Nadalje:

„Univerzum prijemnika, koji su ljudska bića sastavljena od mesa, krhkih i senzitivnih organa, nije formatiran prema standardima digitalnih odašiljača. Nervni sistem je iznimno plastičan i može mutirati u skladu s ritmom info-sfere, ali sami format odašiljača nije sukladan s formatom prijemnika. Što se onda događa? Razmjena elektroničkog univerzuma odašiljača s organskim svijetom prijemnika proizvodi patološke efekte: paniku, pretjeranu uzbuđenost, hiper-pokretljivost, ADHD, disleksiju, preopterećenje informacijama i zasićenje nervnih strujnih krugova.”¹⁰

---

⁹ Berardi, 2014:35

¹⁰ Ibid.

Tehnološka revolucija u sferi informacijskih tehnologija, dakle, dovodi do stvaranja široko rasprostranjenog i gustog polja kolanja informacija zvanog info-sfera. Čovjek je evolucijski opremljen za primanje, obradu i prijenos informacija iz prirodne okoline od svojih samih početaka. Sam nervni sistem je onaj dio organizma kojemu je zadana takva zadaća. No, mozak i živčani sustav također imaju i ugrađen mehanizam samoobrane i očuvanja vlastite funkcionalnosti u slučaju pretjerane zasićenosti i saturacije podražajima i informacijama. Adekvatno opremljene za razmjenu i elaboraciju informacija iz prirodne okoline, socijalne jedinke u artifičijelnom svijetu tehnološke nadogradnje ne uspijevaju pratiti pretjerano ubrzan i konstantno akceleriran tempo širenja informacijskog toka. Jednostavno rečeno, informacije kolaju tolikom brzinom da čovjek mora rastegnuti i usmjeriti sve svoje nervne sposobnosti i čitavu kognitivnu pažnju da bi ih mogao adekvatno zahvatiti. Društveni akteri su svakodnevno bombardirani reklamnim sadržajima, medijski posredovanim lokalnim i globalnim vijestima, hipertekstualnim poveznicama na internet pretraživačima, mobilnim aplikacijama koje neprestano aktiviraju zvuk ili vibraciju osobnog mobilnog uređaja dok obavijesti i poruke kolaju brže nego ikad, itd. Svuda oko nas – informacije. Na koji način sve veći protok i količina informacija koje sačinjavaju info-sferu afektiraju s jedne strane ljudsko tijelo i kognitivnu sposobnost, a s druge strane čovjekovo emotivno polje djelovanja?

Ljudsko tijelo determinirano je svojom vlastitom biologijom i njenim predodređenim datostima. Što se događa kada tehnologija biologiji ljudskog tijela nameće pravila koja nadmašuju njene granice unutar kojih ljudsko tijelo može funkcionirati na zdrav i normalan način? Događa se ironija – na tijelo (i njegovu zdravu funkcionalnost), koje se definira kao informacijski sustav, pozamašna kvantiteta informacija utječe negativno. Tijelo, da bi opstalo i održalo se u relativno zdravoj funkciji, nužno mora postati desenzibilizirano, ono mora otupiti svoja osjetila. Dakle, pretjerana zasićenost info-sfere dovodi do desenzibiliziranosti bio-sfere. Ista shema može se prenijeti i na kognitivnu sposobnost pojedinaca. Kako će reći Stiegler: „Na djelu je sindrom kognitivne prezasićenosti koja je efekt ekonomije kognitivnih tehnologija... sve je to dovelo do toga da krucijalni resurs više nije informacija, već pažnja individua.“¹¹ Primarno dobro – ono čime se trguje, što se razmjenjuje i što zauzima ulogu najcjenjenije robe na tržištu – prestaje biti radna snaga socijalnih aktera. Trguje se, razmjenjuje i komodificira upravo ljudsko tijelo kao najvrjednija roba 21. stoljeća. Točnije, kognitivna sposobnost i pažnja socijalne jedinke jest primarni resurs oko kojeg se ekonomska i politička sfera društvenog života počinje „boriti“. Događa se promjena sustavne paradigme

---

¹¹ Stiegler, 2010:95

kojoj više nije dovoljno držati pojedinca pod nadzorom unutar njegovog „javnog“ vremena, sada se taj nadzor širi i na polje „privatnog“ vremena. Čemu otuđiti samo njegov manualni ili intelektualni rad, ako se preko tehnoloških uređaja (prvenstveno osobnim računalima i mobilnim uređajima), koji sada postaju spojeni sa živućim tijelima individua, može manipulirati i otuđiti ono najosobnije u čovjeku – njegova kognicija, sebstvo, identitet i emotivna sfera.

Vratimo se sada na pitanje upliva informacijske tehnologije i njoj pripadajuće info-sfere na emotivno polje ljudskog djelovanja i bivanja. Ako je gore rečeno da saturacija od strane info-sfere dovodi do desenzibilizacije bio-sfere, ista logika se primjenjuje i na emotivno polje ljudskog organizma. Emocija je određeni odgovor tijela i kognicije na podražaje okoline. Ako je okolina sada postala saturirana info-sfera, emotivno polje također postaje podložno mehanizmu samoobrane od pretjerane zasićenosti na način vlastite desenzibilizacije i otupljivanja, a vlastito djelovanje se reducira na racionalno-standardizirani model prakse emotikona i emojija. Tehnološka nadogradnja oduzima mogućnost adekvatne emotivne elaboracije, ali ujedno i daje ponudu mehanizma simplificiranog „feed-backa“ kao modela samoobrane od pretjerane kompleksnosti prostora, a ujedno vremenske kontrakcije (što je produkt/uzrok saturacije od strane info-sfere).

Ili kako će to reći McLuhan:

„Paradoks kiber-prostora i kiber-vremena, dakle, dovodi do pobuđivanja obrambenog mehanizma kod živih ljudskih organizama na način otupljivanja osjetilnog doživljaja neposredne okoline. Kad je naš centralni živčani sistem produžen i izložen vanjskim utjecajima, moramo ga otupiti, inače ćemo umrijeti. Otud je doba nespokojsstva i električnih medija također doba nesvjesnog i ravnodušnosti.“¹²

Zaključno, i ovdje se ponavlja glavna teza rada – čovjek ne reagira emotivno (jer emotivno postaje bolno unutar saturacije informacijskim poljem, emotivno se otupljuje), on reagira strojno (jer strojno je jedini način preživljavanja u sustavu koji je stvoren prema načelima tehnološkog). Dakle, čovjek, racionalizirajući i standardizirajući emotivnu reakciju kroz praksu emotikona i emojija, tendira kiborgizaciji sebstva, a društvo kiborgiziranom modusu egzistencije. Povezanost info-sfere i bio-sfere s pojmovima (kiber) prostora i (kiber) vremena

---

¹² McLuhan, 1971:86

koja onda dovode do problematičnih posljedica po čovjeka i društveni organizam bit će elaborirano u idućem poglavlju.

4. Od fizike prostora i vremena ka kibernetičkoj redefiniciji

Prema Berardiju:

„Kiber-prostor je sfera konekcije neograničenog broja ljudi i strojnih izvora, sfera konekcije između umova i strojeva u neograničenoj ekspanziji. Ali kiber-vrijeme je organska strana procesa i njegova ekspanzija je limitirana organskim faktorima.“¹³

Direktno se nadovezujući na prošlo poglavlje gdje se elaborirao odnos info-sfere i bio-sfere, ovdje se nastavlja s analizom redefinicije jednim od osnovnih kako ontoloških, tako i socioloških pojmova prostora i vremena u tehno-sferi informacijskog i virtualnog doba. Saturacija izazvana pretjeranom akceleracijom količine kolajućih informacija u direktnoj je korelaciji s preobrazbom krucijalnih pojmova (koji daju realitet kakav znamo) prostora i vremena. Kako je uopće moglo i može doći do saturacije info-sferom kakva se zadaje u današnjem dobu? Odgovor leži u mogućnosti beskonačnog širenja prostora, dok s druge strane vrijeme prolazi kroz mehanizam kontrakcije i skraćivanja. Da bi se informacije mogle širiti, odašiljati, izranjati sve više i sve brže dok kolaju društvenim poljem bivanja, koncept

---

¹³ Berardi, 2014:146

prostora i vremena se morao izmijeniti, redefinirati, prilagoditi novim zahtjevima i implementirati u novo nastali modus informacijskih tehnologija. Nekadašnja definicija prostora kao fiksnog, stabilnog i realnog mjesta s vlastitim određenim sadržajem i vremena kao linearne strelice sažete u strukturi „prošlost → sadašnjost → budućnost“ postaje neadekvatna i zastarjela. Tako definirani prostor i vrijeme nisu mogli zadovoljiti mehanizam nove tehnologije čija je svrha ekspanzija i sveprisutnost ubrzanog i umnoženog toka kolajućih informacija. Zbog toga, navedena fizika i mehanika nekadašnje koncepcije prostora i vremena, sada biva supstituirana novom definicijom, teorijom i ontologijom – kibernetički prostor i kibernetičko vrijeme. Kakvu ontologiju donose kiber-prostor i kiber-vrijeme?

Kiber-prostor više nije fiksirano, stabilno i realno mjesto s vlastitim koordinatama koje imaju uporište u fizičkom na koje se možemo pozvati kada je to potrebno. Ono postaje virtualno ne-mjesto, mrežna egzistencija, mehanizam *on*-ova (jest/1) i *off*-ova (nije/0), kvantifikacija onog beskonačnog sastavljenog od kombinacija nula i jedinica. Referirati se na prostor u fizičkom obliku više nije moguće, koordinate u jednakoj mjeri otkrivaju i skrivaju lokaciju, prostor postaje nevidljiva mrežna struktura ontološke virtualnosti koja tendira ka bezgraničnoj ekspanziji nad fizičkim i naturalnim datostima socijalnog svijeta. Informacije moraju kolati prostorom, društveno polje bivanja jest ono koje daje prostornu infrastrukturu prometa info-sfere, a da bi količina i brzina informacija mogla biti ekspanzirana do nevjerojatnih veličina, prostor također mora postati podložan ekspanziji i bezgraničnom širenju. Tu je najjasnije vidljiva potreba stvaranja novog entiteta koje se odaje u sintagmi „kibernetički prostor“.

Kiber-vrijeme postaje jedno vječito „sada“, negacija prošlog i budućeg, nemogućnost dijalektike između proživljenog, onog trenutnog i onog što treba doći. Vrijeme više nije relacija i suodnos između prošlog, sadašnjeg i budućeg, ono postaje zamrznuta slika sadašnjeg trenutka – *loop* iz kojeg ne postoji mogućnost izdizanja ili nadvladavanja. Kao što se prostor morao ekspanzirati i preoblikovati u kiber-prostor da bi struktura sve veće i sve brže količine informacija sadržanih u info-sferi mogla opstati, tako se vrijeme mora skraćivati i držati u konstantnoj kontrakciji da saturacija ne bi prešla kritičnu točku tolerancije živih organizama i socijalnog svijeta. Kako kontrakcija vremena pridonosi održavanju info-sfere tako da saturacija može opstati? Vrlo jednostavno, vrijeme koje je inače potrebno za adekvatnu kognitivnu elaboraciju i emotivno proživljavanje iskustva sada postaje maksimalno skraćeno u svrhu obrane ljudskih jedinki od prezasićenosti tako da im ne dozvoljava da elaboriraju, afektivno zahvaćaju i auto-reflektiraju o informacijama iz okoline jer se za takvo nešto „nema

vremena“. Zbog nemogućnosti kvalitetnog zahvaćanja i umne elaboracije (a nužno i afektivne) info-sfere, bio-sfera može podnijeti sve veću i ubraniju količinu informacija iz okoline jer ih sada može kognitivno primati bez poniranja u dubinu, bez dubokog iskustva interakcije tijela s izvanjskim svijetom. Jednostavno rečeno, senzibilitet je osjet koji egzistira u vremenu i prostoru, pretjerana saturacija okolinskih podražaja rješava se skraćivanjem vremena potrebnog za kvalitetno zahvaćanje perceptivnog iskustva koje onda nužno dovodi do desenzibilizacije ljudskih organizama, a posljedično i do desenzibiliziranog i otupljenog društva. Nakon analize povezanosti ekspanzije kiber-prostora s kontrakcijom kiber-vremena i njihove korelacije s info-sferom koja dovodi do prezasićenosti socijalnih aktera, sada se postavlja pitanje kako ekspanzija novo nastalog kiber-prostora i kontrakcija novo nastalog kiber-vremena utječe na ljudske jedinice i na sami društveni prostor međudjelovanja?

Ako se spustimo na mikro razinu analize – praksa emotikona/emojija kroz prizmu društvenih mreža – posljedica odnosa „info-sfera – biosfera $\longleftrightarrow$ kiber-prostor – kiber-vrijeme“ postaje kristaliziranija. Emotikoni/emojiji su vrhunac mehanizma skraćivanja vremenske elaboracije tjelesnog, mentalnog i afektivnog odgovora na izvanjske podražaje. Suočeni s ubrzanim tempom skoro svakog aspekta socijalnog i individualnog života (posljedica ubrzanja ritma info-sfere) vrijeme postaje krucijalni resurs kojim je masa „siromašna“. Emocije se, dakle, dešavaju u vremenu i potrebno im je vrijeme da bi se kvalitetno proživjele. Konkluzija glasi da nedostatak vremena za afektivno ispoljavanje života dovodi do ne-afektivnih iskustava okoline s kojom pojedinac međudjeluje. No, kontrakcija vremena dozvoljava praksu „instant“ automatiziranih emotivnih reakcija koje dobivaju svoj najjasniji izraz u praksi emotikona/emojija. Čitava kompleksnost kiber-prostora virtualnih mreža svedena je na dugmad, klikove, ikone, emotikone i emojije. Elaboracija, refleksija, osjetilna percepcija, afektivni doživljaj – svi procesi koji zahtijevaju određeno vrijeme da bi bili dubinsko proživljeni postaju ironizirani u jednom „kliku miša“ ili malom simbolu poput „😊“. Mobilni uređaji neprestano podsjećaju da „imamo novu poruku!“ – novi paket informacija koje se moraju kognitivno i afektivno elaborirati. No, era „instant“ slanja poruka preko društvenih mreža dovodi kvantitetu i brzinu primanja informacija do, vrlo često, tjelesno i mentalno nepodnošljivih količina (pojedinac vrlo često konzumira više od jedne aplikacije komunikacijskih platformi). Također, obavijesti o objavama drugih korisnika istih mrežnih platformi te sama naslovna stranica tih platformi dovode do zasićenja individue nesnosnim brojem informacija koje je nužno konzumirati da bi pojedinac bio „u toku“ i u zadanom tempu s drugima. Takav modus info-sfere i kompleksnost kiber-prostora dovodi do

saturacije koja se sanira vremenskom kontrakcijom afektivne i kognitivne sfere ljudskog organizma kroz mehanizam simplifikacije, racionalizacije, kodifikacije i uniformizacije tjelesnog odgovora na način „klikova“, „dugmadi“ i „emotikona/emojija“. Čemu emocije (one postaju „bolne“ jer kontrakcija vremena i širenje prostora dovodi do toga da adekvatna elaboracija i tjelesni doživljaj postaju nemogući) kada imamo emotikone? Zaključno, ponovno se dolazi do teze da takva praksa dovodi do desenzibilizacije bio-sfere (socijalne jedinice i društveno polje) gdje ljudski organizmi dolaze korak bliže ka novom ruhu vlastite antropo(onto)logije – *ecce* kiborg.

5. Kvantifikacija naturalnog ili naturalizacija tehničkog?

Glavno pitanje koje se razmatra u ovom poglavlju jest kakve su krajnje konzekvence tendencije kvantifikacije naturalnog (prirodnog) i naturalizacije tehničkog (umjetnog)? Definirajmo prvo što se misli pod praksom kvantifikacije naturalnog. Znanstvena revolucija sa svojim početkom u 17. stoljeću dovodi do obrata u odnosu prirodnog i tehničkog/tehnološkog. Dotadašnja vizija tehnologije i znanosti kao institucija čija je zadaća razumijevanje prirodnog u svrhu adekvatnije analize kulturnog, u 17. stoljeću dolazi do obrata. Tehnologija kao praksa i znanost kao njena teorija sada definiraju svoj cilj kao razumijevanje prirodnog da bi se prirodnim ovladalo i dominiralo; dolazi do mehaničke vizije svijeta. Znanstvene grane matematike i fizike sada prevladavaju nad humanističkim poljima znanja, prirodni svijet prestaje biti kvalitativnost, a postaje kvantiteta koja se može izračunati i u skladu s time manipulirati. Takav razorni prevrat u zahvaćanju naturalnog doveo je do opasnih tendencija koje su prisutne sada i ovdje, u 21. stoljeću. Epoha današnjice, kao doba informacijskih tehnologija i prevlasti tehničkog, dovela je krajnje konzekvence takve prakse do vrhunca. Svijet (kako naturalni tako i kulturni) sada postaje beskrajna mogućnost

kombinacije binarnih kodova – atomi kao mikro gradivni elementi bivaju supstituirani nulama (0) i jedinicama (1).

Kako izgleda proces promjene paradigme od kvalitativnosti do kvantitativnosti? Svijet se u početku teorijski zahvaća kao kozmička datost (antičko viđenje) → zatim kao božanska tvorevina (srednji vijek) → u 17. stoljeću uvodi se mehanicistička pozicija promišljanja o svijetu (primarni i prvotni prevrat) → krajem 20. i nastavkom u 21. stoljeću na svijet se gleda kao na kolajuću infrastrukturu protoka informacija (čak je i elektron samo mikro informacija – kvaliteta izražena kvantitetom), a prirodni i kulturni svijet samo su *input* i *output* info-sfere. Informacijska tehnologija, koja iza sebe ima čvrstu potporu znanosti (tehnoška „sluškinja“), dovodi svoju praksu do apsurdna prevođenjem svijeta u digitalizirane informacije – binarne kodove i kombinaciju brojevnih veličina.

Prema Levyu:

„Digitaliziranje informacija sastoji se u prevođenju u brojeve. Štoviše, svi brojevi mogu se izraziti u binarnom jeziku, koji se sastoji od jedinica i nula. To znači da se sve informacije mogu konačno prikazati u binarnom obliku.“¹⁴

Nadalje:

„Ti binarni brojevi mogu biti fizički prikazani u bilo kojem od dva stanja (otvoreni ili zatvoreni, negativni ili pozitivni, itd.), koji cirkuliraju uz električne žice i krugove, polariziraju magnetsku traku, prevedeni su u bljeskove u optičkim vlaknima i mogu biti reprezentirani molekularnim strukturama.“¹⁵

Nekadašnji pojam prostora (ovdje shvaćen kao prirodni i kulturni realitet) definiran kao kvalitativna materija sada postaje virtualni kiber-prostor čija ontologija izranja u obliku kvantitativnih veličina kojima se može opisati bilo kakav fenomen ili materijalni entitet. No, ne kvantificira se samo prostor (u općenitom smislu), već i sami pojedinci i njima pripadna društvena realnost. Nužno je prisjetiti se da se čovjek današnjice definira kao mikro informacijski sustav čija je svrha održavanje info-sfere na životu. Ako je informacija samo određena kombinacija binarnih kodova (nula i jedan), tada se i čovjek (ako ga se reducira na informacijski sustav) i njegova suština može izraziti specifičnom kombinacijom nula i jedinica. Gdje je takva tendencija najjasnije izražena i vidljiva? Upravo u praksi međuljudskih

---

¹⁴ Levy, P., 2001:32

¹⁵ Levy, P., 2001:33

interakcija kroz prizmu društvenih mreža te konzumaciji i reprodukciji simbola emotikona i emojija. Na koji način?

Što je čovjek dok egzistira *online* u nekom obliku društvene mreže i platforme? Sam pojam *online* ukazuje da je pojedinac „na mreži“, prisutan, bivstvujući. *Online* znači da tek tada čovjek jest, jer je suprotni pol toga pojam *offline* – „izvan mreže“, ne-prisutan, on nije. Dakle, zaključak glasi da pojedinac jest samo kada je *online*, a biti *online* ujedno znači da čovjek jest, ali samo u kiber-prostoru i kiber-vremenu. Kiber-prostor i kiber-vrijeme jesu čista kvantifikacija, kombinacija binarnih kodova nula i jedinica. Čovjek koji jest *online* pod takvim uvjetima sam postaje kvantificirani slijed „...01011011...“. Ovdje vidimo do kakvih apsurdna dovodi odavno započeta tendencija kvantifikacije naturalnog. Čovjek je kvaliteta (kao dio naturalnog svijeta), on je materija i „duh“ (um) te ga je nemoguće svesti na sekvencu nula i jedinica. Ovdje se može postaviti i pitanje toga kakav je odnos individualno ispunjenog profila (kvantificirani objekt) na komunikacijskoj platformi i samog ljudskog subjektiviteta, ali o tome će biti opširnije riječ u jednom od narednih poglavlja. Vratimo se posljedicama kvantificiranja onog naturalnog u ljudskim akterima. Ovdje se ne događa samo kvantifikacija ljudskog bitka, već se kvantificiraju same ljudske emocije kroz praksu emotikona i emojija. Nužno je ponoviti već iznesenu konkluziju dviju premisa. Ako je čovjek informacijski sustav koji prenosi informacije drugima putem komunikacijskih platformi, a emotikoni (i emojiji) također predstavljaju informacije, upakirane znakovno ili slikovno, koje pokušavaju referirati ljudske emocije, tada konkluzija glasi da su i ljudske emocije samo određena nakupina *inputa* i *outputa* informacija. Šaljući drugom određeni emotikon ili emoji, ne šaljemo emociju, već kodificiranu i kroz slikovni/znakovni simbol simplificiranu sekvencu binarnog koda nula i jedinica. Dakle, slijed glasi – pošiljatelj kodira emociju u emotikon/emoji čija ontologija otkriva samo nakupinu brojčane vrijednosti, a primatelj dobiveni simbol (slikovni ili znakovni) dekodira kao pošiljateljevu emociju. Iza tog procesa stoji samo kvantifikacija nečeg što je nužno kvalitativna sfera ljudske jedinice; emotikon nikada ne može adekvatno referirati emociju jer emocija ne može za svoj gradivni element imati računalno-strojnu sekvencu „...0100101...“. Naravno, takva praksa iznova ukazuje na tendenciju racionalizacije, kodifikacije i uniformizacije ljudskih emocija koja onda dovodi do kiborgizacije društvene egzistencije i fenomenološke sfere interakcijskog polja čovjekovog djelovanja.

Sada se želi prijeći na analizu tendencije naturalizacije tehničkog i kritiku takve prakse. Koliko god je prisutan mehanizam kvantifikacije naturalnog, u istoj mjeri se teži ka oprirodnjavanju onog umjetnog (tehničkog/tehnološkog). Takav mehanizam najjasnije se

ogleda u brisanju i zamagljivanju granice između tjelesnog (naturalnog) i strojnog (umjetnog). Tendencija brisanja granice dviju navedenih opozicija nije nedavno započeti proces, ali ono što jest novijeg porijekla upravo je diskurs (teorija) koji ujedno korelacijski definira i praksu oprirodnjavanja strojnog. Točnije, jednako kao što moć određenog diskursa oduzima tijelu naturalno da bi ga pripremilo za simbiotski suživot s računalnim/strojnim/tehničkim, događa se i obrnuta težnja ka pridavanju naturalnih osobina strojnom i umjetnom da bi srastanje između čovjeka i stroja bilo potpunije. No, tko utiskuje prirodne karakteristike u ono strojno? Sam čovjek koji vlastite tehnološke uređaje personificira i poklanja im dijelove sebstva (alijenirajući te dijelove i pripajajući ih iznova sebi tek kroz konzumaciju tih uređaja) koje dobiva nazad u *cameri obscuri* – izvrnute, karikaturirane i izopačene. Ili kako će reći Cavallaro: „Jedna od najuznemirujućih stvari je halucinacijska impresija da drugi ljudi formiraju mrežu izobličenih slika samih sebe, karikatura grotesknih ambicija“.¹⁶ Potrebno je spustiti se na mikro jedinicu analize da bi takva praksa postala vidljivija i jasnija.

Mobilni uređaji (a posebno aplikacije društvenih mreža na njima) postaju dio čovjeka, na takav uređaj se više ne gleda kao na stroj ili računalni mehanizam kroz koji djelujemo – u očima svakodnevnih pojedinaca on postaje dio njihovog sebstva i identiteta. Postajući dio čovjeka, mobilni uređaj postaje čovjekoliko stvorenje¹⁷, ono potkrada pojedinca za njegovu prirodu; sebstvo, identitet, kogniciju i afektivno djelovanje – i pripisuje ih sebi („guta“ ih u svoju virtualnost). Počinje se pojavljivati određena tendencija sve većeg tehnološkog zahtijeva (vlastitih mobilnih uređaja i društvenih mreža koje se koriste u sklopu toga) da pojedinac oduzima i alijenira određene dijelove sebe da bi ih dao strojnom i virtualnom. Na koji način? Mobilni uređaji (s pripadajućim komunikacijskim aplikacijama) postaju mehanizam kroz koji se događa auto-refleksija pojedinca – društvena mreža postaje naša vlastita refleksija o sebstvu, a drugi su-korisnici samo reflektirajući Drugi. Dakle, nekada se „Ja“ gradilo neposredno u suodnosu s drugim individuama u našoj okolini, sada se „Ja“ gradi kroz ono strojno, tehnološko i virtualno. Živuci ljudski organizmi kao nekadašnji (naturalni) Drugi, sada nestaju pred tehnološkim zahtjevom da naturalno reflektiramo kroz strojno (dapače, virtualna sfera društvenih mreža postaje prirodniji mehanizam izgradnje sebstva kroz refleksiju, nego realni Drugi – neposredni socijalni akteri oko nas). Ponovno, takvo stanje najjasnije se može vidjeti u praksama društvenih mreža i reproduciranju emotikona/emojija. Društvene mreže, sa svojim normama i nepisanim pravilima korištenja i konzumiranja,

---

¹⁶ Cavallaro, 2000:22

¹⁷ Rečeno rječnikom simboličkog interakcionizma – ako ljudi definiraju situaciju kao realnu, ona će biti realna u svojim posljedicama (ako čovjek definira strojno kao naturalno, ono će postati naturalno u svojim posljedicama).

postavljaju implicitni zahtjev da korisnik, ako želi biti „dobar“ konzument i „građanin“ virtualne sfere takvih aplikacija, nužno mora objavljivati određeni privatni sadržaj da bi profil ostao u aktivnoj formi (misli se na objavljivanje vlastitih fotografija, statusa, komentara, videa, itd). Što je to problematično u objavljivanju vlastitih fotografija¹⁸ i kakva je poveznica između takve prakse i alijenacije dijelova sebstva kroz strojno koje zadobivamo tek kada konzumiramo te iste strojno-računalne sadržaje? Za odgovor na postavljenu problematiku potrebno je analizirati specifične fenomene *Instagram Stories*-a (u žargonu, „*insta story*“) i *Facebook stories*-a.

Dosadašnja praksa „*selfie*“ fenomena (fotografiranje vlastitog tijela ili lica u svrhu objavljivanja na aktivnom profilu u sklopu određene društvene mreže) je u fenomenu *Instagram Stories*-a i *Facebook stories*-a dovedena do vrhunca mehanizma kvantifikacije sebstva, a ujedno i naturalizacije strojnog (vlastitog mobilnog uređaja). Baš kao i na *Snapchatu*, u sklopu *Instagram Stories*-a može se pisati, crtati i lijepiti naljepnice po fotografijama i video zapisima koji će nestati nakon 24 sata neovisno o korisnikovom izboru trajanja. Gdje se tu vidi određena problematika koja je povezana s opasnosti koju donosi naturalizacija tehnološkog?

Za razliku od „*selfie*“ fenomena, praksa *Instagram Stories*-a i *Facebook stories*-a sa svojim vremenskim ograničenjem postojanja u virtualnom na 24 sata, ukazuje na tendenciju predstavljanja objavljenje fotografije (ili kratkog video isječka) u formi „priče“ (=story). Dakle, objavljeni sadržaj više nije samo određena objava koju drugi su-korisnici mogu komentirati i konzumirati, sadržaj koji se objavljuje preko *Instagram Stories*-a i *Facebook stories*-a sada postaje pojedinčeva „priča“ o njegovom vlastitom životu; takav sadržaj referira čitavu pozadinsku uvertiru, fabulu i svršetak određenog objavljenog proživljenog iskustva (refleksija naturalnog kroz tehnološko). Što se želi reći? Svaki aspekt ispoljavanja života socijalnih aktera (ono naturalno) ovdje postaje sirovi materijal spreman za preradu („cut and paste“, filteri za uljepšavanje) i pakiranje u idealnu (nerealnu?) formu robe spremne za daljnju konzumaciju među su-korisnicima određene aplikacije. Svrha iskustva nije iskustvo samo za sebe, već je njegov cilj izvršen tek kada ga se preradi u idealni oblik kibernetičkog modusa egzistencije – a postoji li savršenija forma od matematičko-računalnog koda? Pojedinač vlastito iskustvo i mogućnost iskustvenog doživljaja „poklanja“ mobilnom uređaju kroz prizmu društvenih mreža, oduzima (alijenira) sebi dubinsko iskustvo osjetilnog ispoljavanja

---

¹⁸ Za pojednostavljenu analizu u obzir će biti uzeta samo praksa „prebacivanja“ fotografija iz realnog polja u virtualno.

sebstva koje onda može ponovno zadobiti tek kroz konzumaciju određene društvene mreže, tj. konzumaciju računalno-strojnog.

Što se događa u sferi prakse emotikona i emojija u nekom obliku interakcijskih aplikacija? Upravo isti fenomen – reproducirajući i konzumirajući takve simbole čovjek alijenira vlastitu afektivnost koju onda pridaje strojnom da bi ju dobio nazad tek konzumacijom tog istog strojnog, tj. specifične društvene mreže. Zaključno, oduzimajući sebstvo da bi ga se „poklonilo“ računalno-strojnom uređaju, čovjek u sve jasnijoj mjeri iskazuje usmjeravanje ka kibernetском obliku egzistencije.

6. Ontologija subjekta unutar sfere društvenih mreža

U ovom poglavlju želi se predstaviti određena analiza ontološkog zaokreta u poimanju pojma „subjekta“ i samog sadržaja koji taj pojam konotira unutar sustava čija struktura nosi moto racionaliziranog mehanizma egzistencije. Definirajmo prvo glavne pojmove. Pod terminom „subjekt“ podrazumijevamo slobodno, samosvjesno i djelatno biće (čovjek = subjekt), dok je suprotni pol toga i binarni par subjekta upravo priroda (svekolika ne-ljudska okolina) kao neslobodni, nesvjesni i pasivni objekt.¹⁹ Dakle, jednostavnije rečeno, kada kažemo „subjekt“ mislimo na čovjeka koji inherentno posjeduje vlastitu slobodu, samosvjesnost i sposobnost djelovanja u svijetu – čovjeka kao biće koje spoznaje i djeluje (nasuprot vanjskomu svijetu kao objektu spoznaje i djelatnosti). Racionalizirani sustav definiramo kao proces koji pretendira na čitavo polje društvenosti i svih pripadajućih struktura, a koji u sebi sadrži načelo efikasnosti, kriterij isplativosti i trijumf kontrole/upravljivosti.²⁰ Dakle, efikasnost, isplativost i kontrola/upravljivost su sveta tri zakona kojim se racionalizirani sustav vodi u vladavini nad socijalnim svijetom, a njezini osnovni oblici su simplifikacija, tipizacija, standardizacija i specijalizacija. Kakva problematika može izroniti kada subjekt mora prihvatiti i implementirati zakone i mehanizme racionaliziranog sustava da bi opstao u društvenoj sferi bivanja? Točnije, može li subjekt u tradicionalnom smislu značenja uopće opstati u takvoj nametnutoj strukturi?

---

¹⁹ Nikodem, 2003:31

²⁰ Radanović, 2015:192

Krajnja konzekvenca koja se želi istaknuti jest da subjekt nestaje u racionaliziranom sustavu, subjektivitet kao spontano ispoljavanje sebstva postaje opasnost za strukturu čija je svrha zamjena spontanosti, slobode, djelovanja i samosvijesti praksama kao što su standardizacija, simplifikacija i tipizacija. Točnije, teza glasi da racionalizirani sustav tendira ka zamijeni subjekta (aktivnost) objektom (pasivnost) – svaki subjekt nužno mora postati kvantificirani objekt, broj i programirani kod da bi opstao u takvom ambijentu. Glavni cilj racionaliziranog sustava je krajnja kontrola nad socijalnim akterima, a kontrola se najefikasnije ostvaruje kvantifikacijom naturalnog – kvantifikacija kao predvidljivost naspram naturalnog kao spontaniteta. Kvantitativne veličine su podložne manipulaciji kroz objektivizaciju unutar standardiziranog protokola sustava, dok naturalnost subjekta ostaje spontanost i samodjelatnost unutar vlastite slobode koja predstavlja opasnost za racionalno uređeni sustav. No, kako se stvorila sama mogućnost degradacije i prevrata subjekta u objekt?

Odgovor leži u samoj tehnološkoj nadogradnji današnjice i njenim praksama koje nameće društvenoj sferi djelovanja. U prethodnim poglavljima moglo se primijetiti da suvremeni čovjek nužno tendira ka kibernetском obliku života, tj. strojno se spaja s tjelesnim. Strojni/računalni/umjetni modus egzistencije savršeni je oblik „života“ i ideal racionaliziranog sustava i njegovog mehanizma egzistencije. Strojni dijelovi nadogradnje tjelesnog daju mogućnost kvantificirane egzistencije, točnije, ljudsko/tjelesno kao subjekt uz pomoć strojne nadogradnje postaje objekt koji uklanja vlastiti subjektivitet. Ili kako će reći Cavallaro: „Unutar parametara modernosti, tijelo nalik stroju treba zahvatiti principe racionalnosti, objektivnosti i apstrakcije“.²¹ Stoga, težnja ka kibernetском obliku života nužno dovodi do egzistencije hibridne forme ne-subjekta (polu-subjekta?) i objekta. Racionalizirani sustav sada mnogo lakše ispoljava kontrolu nad vlastitim socijalnim akterima²² jer sami pojedinci počinju egzistirati kao racionalizirani, standardizirani, kodirani i kvantificirani objekti podložni predvidljivom mehanizmu egzistencije.²³

„Mobilnost u takvom racionalizacijskom i specijalizacijskom mediju znači tendiranje površnosti i smanjenju osjetljivosti živčanog sustava.“²⁴ Subjekt označava određenu fenomenološku dubinu, duboko perceptivno iskustvo vlastitog života i međudjelovanja tijela s

---

²¹ Cavallaro, 2000:52

²² Akter ukazuje na aktivnost, postavlja se pitanje – ima li mjesta aktivnom fenomenu unutar procesa uklanjanja subjekta na račun pasivnog objekta?

²³ „...Weber je „opisao rastuću racionalnost Zapada, odnosno njemu svojstvenu dominaciju učinkovitosti, predvidljivosti, mjerljivosti i kontrole ljudi pomoću nehumanih tehnologija“. (Ritzer, 1999:36, prema Radanović, 2015:196,197)

²⁴ Simmel, 2002, prema Radanović, 2015:194,195

okolinom. Objekt, pak, označava određenu površnost i plošnost u odnosima s okolinom i drugim objektima, on uvijek ostaje na površini onog osjetilnog nemajući mogućnost ulaska u fenomenološko bogatstvo auto-reflektiranog suodnosa s čitavim poljem onog „Drugog“. No, želeći se odmaknuti od apstraktne analize takve promijenjene paradigme „subjekt $\leftarrow \rightarrow$ objekt“, potrebno je ponovno se spustiti na mikro jedinicu analize. Kako se taj odnos reflektira u praksi interakcije na društvenim mrežama i fenomenu emotikona/emojija? Želi se razmotriti relacija subjekt-subjekt (mijenja li se subjekt u objekt?) kroz prizmu komunikacijskih platformi društvenih mreža (predstavnik racionaliziranog sustava) i virtualne interakcije među socijalnim jedinkama. Što se događa s čovjekom kao nužnim subjektom onda kada uđe u polje kibernetikog prostora virtualnih aplikacija? Točnije, kakav je odnos individualno ispunjenog profila (kvantificirani objekt) na komunikacijskoj platformi i samog ljudskog subjektiviteta?

Iskustvo drugog (drugih subjekata), od strane individualnog subjekta (pojedinačnik-korisnik određene interakcijske platforme), se kroz komunikacijske alate svodi na malenu virtualnu ikonu – „profilna slika/fotografija“ koja u pojedincima češće pobuđuje percepciju objekta, nego subjekta.

Hartley će reći da se događa:

„...objektifikacija samosvijesti u komunikacijske svrhe – na pojedinačnoj razini, vlastita slika se sastoji od znakova koji se tvore od toga kakvo mišljenje drugi imaju o performansu jastva. Na kulturnoj razini slika je otuđenje osobnih atributa u semiotičke svrhe.“²⁵

Racionalizirani sistem – ovdje referiran kao društvena mreža – zahtijeva od svojih korisnika objekt-objekt relaciju međuljudske interakcije. U takvoj sferi djelovanja drugi su-korisnici od strane određenog pojedinca bivaju konzumirani kao objekti – profili postaju razmjenjujući i trošeći simboli-objekti koji pokušavaju referirati individuu. Ili kako će reći Heidegger: „Svako je biće stoga ili objekt subjekta ili subjekt subjekta. Svijet postaje predmetom.“²⁶

U prošlim poglavljima bilo je rečeno da pojedinac ulaskom u kiber-prostor nužno postaje kvantificirani slijed binarnih kodova nula i jedinica, a sada se to može vidjeti i u mehanizmu egzistiranja kroz ispunjeni profil na komunikacijskim platformama. „Kiber-prostor sam po

---

²⁵ Hartley, 2002:107

²⁶ Heidegger, 1969:95

sebi uključuje znatizeljnu formu bestjelesnosti, u kojoj svaki sudionik postaje uočljiva monada, koncept radije nego fizička prisutnost.“²⁷ Čitavo mnoštvo drugih su-korisnika određenih društvenih mreža pojavljuje se u obliku profilne fotografije (i sadržaja tog istog profila) čiji gradivni materijal uvijek jest i ostaje samo specifična kombinacija binarnih kodova. Profil ne može referirati osobu (kao subjekt) jer je samosvjesna i slobodna djelatnost (aktivnost) privid i iluzija danog racionaliziranog sustava (ovdje označen kao društvena mreža ili platforma). Kako se ta iluzija očituje?

Ritzer, prema Radanoviću:

„Dok se prije pojedincima prepuštalo otkrivanje mehanizama najboljih sredstava za postizanje nekog cilja, ili im ih je davao širi sustav vrijednosti poput religije, sada ljudi žive u sustavu koji im diktira što treba učiniti [i] budući da je izbor sredstava unaprijed određen ili čak propisan, doslovno svi mogu (ili moraju) izabrati isto, tj. optimalno sredstvo [za postizanje danog cilja].“²⁸

Ova pojava, iako u citatu navedena kao proces na općem planu društvene sfere, ovdje se želi preslikati na polje komunikacijskih platformi i aplikacija. Dakle, privid i iluzija samosvjesnog i slobodnog djelovanja u kibernetском prostoru i vremenu ovdje se najbolje očituje – kakva sloboda i djelatnost subjekta može postojati u racionaliziranom sustavu (društvena mreža) koji implicitno nalaže kakvo se ponašanje u takvom sustavu treba očitovati i dajući unaprijed striktno određen izbor sredstava za postizanje određenog cilja kojeg subjekt želi ostvariti? Izbor djelovanja je na interakcijskim platformama limitiran specifično određenim sredstvima – mogućnosti kao objava fotografija ili drugih privatnih sadržaja, pridruživanje raznolikim stranicama sukladno pojedinčevim interesima, oblikovanje „slobode govora“ kroz objave individualnih statusa, itd. – tako da iluzija slobode ostane netaknuta.²⁹

Prema Nikodemu:

„Tako se sve prisutnija društvena pasivnost razvijenog svijeta nadomješta tehnološki posredovanom aktivnošću unutar virtualne stvarnosti, gdje pojedinac stvara svoja vlastita pravila igre i gdje su jedina ograničenja opet tehnološki posredovana. Virtualna stvarnost i

---

²⁷ Aronowitz, 1996:224

²⁸ Ritzer, 1999:37, prema Radanović, 2015:197

²⁹ Bitno je naglasiti da takve platforme cenzuriraju određene sadržaje koji prekoračuju određenu dozvoljenu normu ponašanja – praksa prijave nedozvoljenih fotografija ili cenzura govora mržnje.

kibernetički prostor postaju (ne)ogradoeno igralište unutar kojeg je, uvjetno rečeno, sve dopušteno.“³⁰

Svi su slobodni ispunjavati svoj profil, objavljuvati sadržaj, javno izlagati sadržaj svojih misli u obliku statusa, itd. – ali, to je samo još jedan oblik slobode limitirane određenim racionaliziranim sredstvima postizanja specifičnog cilja. Privid subjekta da on uistinu jest subjekt ogleda se u tome da on percipira da samosvjesno „djeluje“ kroz takve platforme unutar parametara kiber-prostora i kiber-vremena, no takvo djelovanje najčešće preživljava samo u kibernetikom polju egzistencije. Onaj tko djeluje nije dotični N.N. (subjekt), ono koje djeluje jest profil (objekt) sazdan od binarnog koda nula i jedinica. Jer, krajnji cilj racionaliziranog sustava (društvene mreže) jest „...učinkovitost, kvantifikacija, predvidljivost i kontrola nad ljudima neljudskim tehnologijama.“³¹

Također, isti mehanizam primjenjuje se i u praksi reprodukcije i konzumacije emotikona i emojija koji se koriste na takvim platformama. Emotikoni i emojiji, kao pokušaj referiranja ljudskih emocija da bi se objekt mogao osjećao kao istinski subjekt, zapravo su kodirane binarne nule i jedinice, a njihov izbor je limitiran brojem mogućih simbola koje se nude na komunikacijskim aplikacijama. Sredstvo (emotikoni i emojiji) za postizanje cilja (referiranje emocija) ponovno se pokazuje kao limitirani izbor unutar kojeg svi pojedinci biraju isto – događa se uniformizacija, standardizacija, kodifikacija i racionalizacija djelovanja subjekta, koji samim činom standardizacije i racionalizacije postaje pasivni objekt koji je u nemogućnosti slobodno i spontano djelovati. „No, prema Weberu, naš je svijet fundamentalno iracionalan, i to svojstvo proizlazi iz afektivne komponente ljudskog stanja, odnosa moći, ponašanja u nepredvidivim situacijama i aksiološkog pluralizma.“³² Dakle, svođenje iracionalnih afektivnih subjekata na racionalizirane i afektivno otupljene objekte, veliki je korak prema kiborgizaciji individualnog i socijalnog svijeta.

---

³⁰ Nikodem, 2004:380

³¹ Ritzer, 1999:37,38, prema Radanović, 2015:197

³² Weber, u Freund, 1968, prema Radanović, 2015:199

7. A gdje je identitet?

Direktno se nadovezujući na prethodno poglavlje gdje je uočena određena tendencija prema nestajanju subjekta (u virtualnoj sferi egzistencije) i njegove metamorfoze u objekt, ovdje se želi analizirati proces dekonstrukcije identiteta (kao gradivnog elementa subjekta) individualnih socijalnih jedinki u svrhu njegova oslabljivanja i sukladno tomu veće podložnosti manipulaciji od strane sustava. Definirajmo prvo sam pojam identiteta. Identitet jest skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine. Individualni identitet odgovor je na pitanje: „Tko sam ja?“, a proizlazi iz činjenica koje tvore pojedinčev životopis, te iz vlastitih iskaza o pripadnosti različitim skupinama koje čine društveni ili kolektivni identitet. Društveni identitet odgovor je na pitanje: „Tko smo mi?“, a može biti spolni ili rodni, dobni, seksualni, rodbinski, jezični, vjerski, nacionalni, regionalni, klasni, profesionalni, politički, tradicionalni, moderni, itd. Kakav odgovor socijalni akteri mogu dobiti ako postave pitanje: „Tko sam ja?“ ili „Tko smo mi?“ unutar sustava kojeg smo elaborirali u prošlim poglavljima kao: 1. sustav informacijskih tehnologija, 2. sustav saturacije bio-sfere od strane info-sfere, 3. sustav redefiniranih pojmova prostora (kiber-prostor) i vremena (kiber-vrijeme), 4. sustav koji tendira kvantifikaciji naturalnog i naturalizaciji tehnološkog, i 5. sustav koji teži pretvaranju subjekta u objekt? Odgovori će biti ponuđeni redoslijedom kakav je izložen.

U početnim poglavljima izložili smo tezu da se čovjek sadašnjice reducira na definiciju informacijskog obrasca/mikro sustava čija je vrha održavanje informacijsko-tehnološke nadogradnje i pripadajuće info-sfere na životu. Dakle, odgovor na postavljeno pitanje – „Tko

sam ja?“ bit će – „Ja“ kao informacijski obrazac. Identitet određene individue gradit će se kroz primanje i preradu informacija koje kolaju društvenom prometnom infrastrukturom (točka spajanja info-sfere i bio-sfere). Već je bilo govora o tome da se u suvremenom informacijskom dobu događa mehanizam saturacije bio-sfere (ljudskih jedinki) info-sferom (ekstremnim količinama kolajućih informacija). Stoga problematika koja izranja iz procesa stvaranja identiteta kroz prizmu informacijskog obrasca egzistencije postaje jasno vidljiva. No, pokažimo to logičkim premisama i adekvatnom konkluzijom. Ako se čovjek definira kao informacijski sustav te njegovo stvaranje funkcionalnog identiteta ovisi o „hvatanju“ informacija kao gradivnih elemenata dobre konstrukcije zdravog identiteta, a elaborirano je da se dešava proces saturacije ljudskih jedinki ogromnim količinama ubrzanih informacija kroz info-sferu, konkluzija glasi da takav mehanizam gradnje identiteta dovodi do nestabilnosti njegove zdrave egzistencije. Točnije, pretjerana zasićenost informacijama (koje su gradivni element identiteta) dovodi do toga da akceleracija i kvantiteta info-toka onemogućava pojedincu da pronađe dugotrajnije odrednice vlastitog identiteta. Konstantna akceleracija info-sfere ne može dovesti do trajnih mehanizama za koje se identitet može „uhvatiti“, jer perpetuirano ubrzanje informacija nužno znači kratkoću egzistencije i nestabilnu ontologiju.

Ili kako će reći Webster:

„Ovdje se sebstvo decentralizira, raspršuje i umnožava u kontinuiranoj nestabilnosti, kovitla se u kontinuiranom procesu stvaranja multi-identiteta, budući da je tok označitelja definicijsko obilježje vremena umjesto znakova koji ukazuju na određeni objekt.“³³

Dakle, identitet kao zdravi i funkcionalni aspekt sebstva u sustavu definiranom kao informacijski sustav i socijalnim akterima definiranim kao informacijskim obrascima ne može opstati. Prijedimo na drugu mogućnost izgradnje individualnog identiteta.

U idućem poglavlju sustav smo definirali kao proces redefiniranja osnovnih pojmova prostora i vremena, gdje ontologija prostora i vremena kao fizičkih entiteta sada postaje virtualna ontologija kiber-prostora i kiber-vremena čiji su sastavni elementi binarni kodovi nula i jedinica – kvantificirana virtualnost. Odgovor na pitanje „tko sam ja?“ ovdje bi glasilo – „Ja“ kao kibernetički organizam egzistencije u kiber-prostoru i kiber-vremenu kroz modus binarnih kodova (određene kombinacije nula i jedinica). Kakav identitet može biti ponuđen

---

³³ Poster, 1994:174, prema Webster, 2006:251

unutar granica virtualnog vremena i prostora? Ukazano je da se zbog omogućavanja mehanizma info-sfere kakva je objašnjena u prethodnim poglavljima, nužno mora dešavati proces konstantnog širenja prostora, a ujedno i kontrakcije vremena. Identitet, da bi mogao biti funkcionalan, mora prolaziti proces kvalitetne izgradnje koja se događa u stabilnom prostoru i vremenu koje traje, stoga, sfera kiber-prostora i kiber-vremena ne može pružiti zadovoljavajuće i adekvatne uvjete za stvaranje funkcionalnih identiteta. Pojedinci sve više tendiraju načinu egzistencije unutar kibernetiskog prostora i vremena – tj. *online* bivstvovanje – dok *offline* sfera egzistencije postaje nužno zlo u koju se individua nakon nekog vremena ipak mora vratiti. *Online* sfera života pruža krhak identitet jer unutar takvog polja međudjelovanja pojedinaca prostor nije dovoljno stabilan (naime, on je u konstantnoj ekspanziji, on postaje ne-mjesto) da bi pružio trajnije utočište, a vrijeme se skraćuje u tolikoj mjeri da postaje nedovoljno trajno za adekvatnu elaboraciju procesa stvaranja funkcionalnog identiteta. Ili kako će reći Loader: „...sada stoji subjekt koji je multipliciran, rasprostranjen i decentriran, konstantno interpeliran kao nestabilan identitet, i takav subjekt viđa se upravo u računalno simuliranoj komunikaciji.“³⁴

Nadalje, sustav smo definirali kao mehanizam koji tendira prema kvantifikaciji naturalnog i naturalizaciji tehničkog/tehnološkog. Odgovor na pitanje: „Tko sam ja?“ unutar tako određenog sustava glasilo bi – „Ja“ kao kvantifikacija naturalnog i ja kao naturalizacija strojnog. Kakav identitet može proizaći ako čovjeka prepustimo kvantifikacijskom procesu definiranja onog kvalitativnog (naturalnog) u njemu? Kvantificirani entitet nema vrijednost (vrijednosti su sfera kvalitativnosti i naturalnog/kulturnog), on postaje efikasna binarna kombinacija nula i jedinica racionaliziranog djelovanja unutar sustava čija je „vrijednosna“ maksima „*cost and benefit*“ mehanizam. Dovodeći tezu do apsurdna – kakvu vrijednosnu okosnicu može imati kombinacija binarnog koda „...0110101“? Takva egzistencija ispražnjena je od bilo kakve kvalitativnosti, a identitet koji se može bazirati samo u kvantificiranoj sferi bivanja ne može biti identitet. Identitet je gradnja kroz naturalno i kulturno, kroz ono što se ne može svesti na brojčanu vrijednost – kroz auto-refleksiju s onim Drugim (okolina s pripadajućim entitetima). Dapače, sama svrha kvantifikacije naturalnog jest osiromašenje individue od bilo kakvih trajnih kvalitativnih struktura koji mu pružaju odgovor na pitanje: „Tko sam ja?“. Nadalje, kakav identitet može proizaći ako čovjek svoju naturalnost pridaje strojnom i tehnološkom? Konkluzija se ovdje ponavlja – pojedinčev identitet se gradi kroz vlastiti unutarnji naturalni svijet (sebstvo, kognicija, afektivnost, auto-

---

³⁴ Loader, 1997:30

refleksija), a ako naš unutarnji svijet posređujemo, alijeniramo od sebe i „poklanjamo“ strojnom (kroz sferu mobilnih uređaja, računala i društvenih mreža) da bi ga zadobili nazad tek kroz konzumaciju tog istog strojnog, identitet koji se gradi na takav način postaje izvrnut i izopačen kao u *cameri obscuri*.

Zaključno, sustav smo definirali kao racionalizirani sustav (društvena mreža) unutar kojeg subjekt doživljava metamorfozu u objekt (profil na takvoj platformi). „Tko sam ja?“ bi unutar takvog sustava bilo odgovoreno na način – „Ja“ kao objekt, a ne subjekt. Svrha objekta jest konzumacija (u bilo kojem smislu te riječi) od strane subjekta, objekt je pasivna egzistencija zatvorena u granicama svoje plošnosti. Za mogućnost izgradnje identiteta potrebno je upravo imati sposobnost subjekta – samosvjesnost, djelovanje i slobodu dubinske fenomenologije. U sferi virtualnog bivanja *online* gdje su pojedinci svedeni na objekt-simbole vlastitih profila spremih za konzumaciju i trošenje od strane drugih su-korisnika unutar racionaliziranog sustava (društvena mreža) koji čini svoje „korisnike“ standardiziranim, simplificiranim i kodiranim modusima egzistencije, gradnja zdravog i funkcionalnog identiteta gubi svoju mogućnost ostvarenja. Odnosno, kao što je naveo Freund, prema Radanović:

„Dominacija racionalizacijskog raščaravanja svih sfera života istiskuje neracionalno i neutilitarističko iz intersubjektivnog pejzaža. Tako nastala turobna stvarnost ostavlja „veliku prazninu u dušama ljudi“ koju bjesomučno pokušavaju ispuniti raznim distorziranim supstitutima poput neizvjesnih relativizama i nasumičnih pluralizama.“³⁵

---

³⁵ Freund, 1968, prema Radanović, 2015:199

8. Umreženi individualizam

„Individue uhvaćene u prostorne tokove postaju umreženi, i umreženi individualizam postaje novi socijalni obrazac.“³⁶

U prošlim poglavljima dana je analiza sve izraženijeg procesa kvantifikacije naturalnog/naturalizacije tehnološkog koji dovodi do svođenja subjekta na objekt (u sferi virtualnog), a ujedno i rastakanja identiteta i nemogućnosti stvaranja uvjeta za njegovu funkcionalnu izgradnju (u novo nastalim egzistencijama sustava). Kakva se mogućnost redefiniranja socijalnih aktera/pojedinaca, u skladu s navedenim promjenama, sada nameće? Individualizam kao modus egzistencije suvremenog čovjeka u zapadno-demokratsko-kapitalističkim sustavima nije nova pojava, no, ono što zabrinjava jest sve veća težnja prema atomiziranju ljudskih organizama do mjere u kojoj postaju monade – točke zatvorene same u sebe s nemogućnošću dodira s drugim monadama. Smatram da je atomiziranje pojedinaca neadekvatan koncept, jer se u tom pojmu skriva teza, metaforički rečeno, da se atomi ipak mogu spajati s drugim atomima. Kod monada to nije slučaj, monada nema sposobnost izlaženja iz same sebe niti puštanja „drugih/og“ unutar svojih limitiranih granica egzistencije – monade se ne spajaju s izvanjskim svijetom. Kakve posljedice postaju uočljive kada se društvo počinje sastojati od bezbroj malih monada u smislu u kakvom su izložene? Društvena

---

³⁶ Bell, D., 2007:68

sfera bivanja postaje nakupina individualnih točaka koje se ne mogu spajati niti povezivati ni s čim izvan njih, pa posljedično, tehnološka nadogradnja mesijanski pruža određenu iluziju mehanizma povezivanja s Drugim – „Mrežu“.

Postavlja se pitanje koje su značajke mreže? Prema Berardiju i Mecchii:

„Mreža je mjesto gdje komunikativna akcija uspostavlja vlastiti prostor značenja. Ne postoji svijet koji preegzistira trenutak komunikacije. Nema zajedničkog svijeta. Svako prekidanje komunikacije odgovara isključenju tog javnog svijeta. Drugo, mreža je krug u kojem sadržaj razmjene - poruke, proizvodi, objekti javne sfere - mogu ići s jedne točke u drugu bez prolaska kroz bilo koji centar i bez stvaranja područja pripadnosti. Konačno, na Mreži agenti ne nose identitet, ili bolje, to je mjesto gdje se identitet i tok enuncijacije ne moraju nužno podudarati.“³⁷

Mreža je nevidljivo-fluidni, računalno generirani oblik povezanosti između socijalnih aktera, društvenih praksi, vrijednosti, normi i struktura. Mreža nema ukorijenjenu bazu, već ispoljava određena čvorišta gdje se info-tokovi pretaču iz kiber-prostora u realni prostor neposredne okoline. Deteritorijalizacija koju uvodi strojno-računalno-mrežni oblik sistema dovodi do društvenog svijeta u kojem je populacija iskorijenjena iz dosadašnjih materijalno i nematerijalno baziranih uporišta vlastitog života. Mreža ne daje sigurna i ukorijenjena mjesta za koje se pojedinac može uhvatiti i koja bi mu pružala čvrstu strukturu gradnje identiteta i vlastitog sebstva. Također, sam pojam individualizma postaje ispražnjen koncept jer više nema stabilnih identiteta koji bi ga tvorili. Dakle, dolazi do „novog obrasca društvenosti kroz koji se međusobno povezuju individualizirani pojedinci, koga ćemo zvati „umreženim individualizmom“.³⁸ Što točno označava sintagma „umreženi individualizam“? Koji su uzroci i posljedice po individualnu, a zatim nužno i socijalnu sferu bivanja ako prihvatimo takav interakcijski oblik? Kako izgleda struktura te nove redefinicije modusa međudjelovanja socijalnih aktera i njima pripadajućeg društvenog polja?

Prema Petroviću:

„Društvo se više ne sagledava kao rigidan, čvrst sistem, već pre kao meko polje odnosa (*soft field*). Društvena realnost je inter-individualna realnost, a ono što postoji među ljudima

---

³⁷ Berardi, Mecchia, 2007:64

³⁸ Petrović, 2008:32

su mreže veza, odnosa, zavisnosti, razmijene, lojalnosti. Drugim riječima, to je specifično društveno tkivo društvenih veza koje spaja ljude.“³⁹

Dakle, umreženo međudjelovanje posljedica je razbijanja rigidnih, čvrstih i krutih društvenih struktura koje su dosad bile vezivno tkivo socijalnog organizma. Pojedinci koji su nekad bili povezani društvenim institucijama, zajedničkim identitetima (npr. religijski, nacionalni, itd.), normama i zajedničkim realitetom, sada postaju iskorijenjeni iz takvih struktura i mehanizama te postajući izgubljeni u moru labilnih veza za koje se ne mogu uhvatiti počinju prihvaćati „Mrežu“ kao novi oblik povezivanja i gradnje zajedništva s drugima. Kakvu promjenu paradigme ovdje možemo nazrijeti?

Modus povezivanja među socijalnim akterima doživljava metamorfozu iz konjunkcije u konekciju.⁴⁰ Što se time želi reći? Konjunkcija kao oblik povezivanja i mehanizma spajanja s drugima i vlastitom okolinom označava istinsko spajanje, utopljenost s drugim, određeni oblik izlaženja iz samog sebe – nekada je pojedinac bio stopljen s identitetima kao što je religijski ili nacionalni, a onda posljedično sa svima koji dijele takav identitet. Mreža kao novi oblik povezivanja među socijalnim akterima pruža slabu formu spajanja s drugima – ona pruža konekciju (*connected to/with*). Konekcija ne zahtijeva stapanje s drugima ili fenomenološko izlaženje iz samog sebe, ona podrazumijeva samo određeni stupanj kompatibilnosti s drugima da bi do konekcije moglo doći – to je slabašna i površna povezanost, kohezija koja se stvara uz pomoć konekcije ne pruža stabilnost i ukorijenjenost.

Prema Berardiju:

„Da bi konekcija bila moguća, segmenti moraju biti lingvistički kompatibilni. Digitalna mreža širi se kroz progresivnu redukciju povećanja broja elemenata u format, standard i kod koji čine različite elemente kompatibilnima. Vodeći faktor ove promjene je umetanje elektroničkih segmenata u organski kontinuum, proliferacija digitalnih uređaja u organskom svijetu komunikacije i u samom tijelu.“⁴¹

Dakle, konekcija je i preduvjet i posljedica mrežnog oblika povezanost. Umreženi individualizam krajnja je forma takve promjene paradigme. Konekcija se ne može ostvariti ako pojedinci nisu usklađeni s tehnološkom nadogradnjom koja pruža uvjet takve mogućnost interakcije i povezanosti. Tehnološka nadogradnja pruža upravo Mrežu – računalno strojno

---

³⁹ Petrović, 2008:12

⁴⁰ Berardi, 2014

⁴¹ Berardi, 2014:19

umetanje umjetnog i virtualnog u realno polje međudjelovanja socijalnih aktera. Na mreži, svi korisnici su tek puki format, standard i kod – pojedinci su *connected to/with* jedni s drugima. Konjunkcija je kvalitativnost, naturalnost, humanitet zajedničkog međudjelovanja, konekcija je s druge strane, uklanjanje kvalitativnosti, naturalnosti i humaniteta – jer kvalitativnost i naturalnost ukazuju na različitost, spontanost i bogatstvo unutarnjeg svijeta, a da bi do konekcije moglo doći ona mora svesti socijalne aktere na format, standard i kod, oni moraju biti formatirani da bi postali kompatibilni za *connected to/with* formu povezivanja s drugima. Posljedice takve promjene su jasne; čovjek s pripadajućim društvenim međudjelovanjem u konektivnosti tendira ka kibernetском obliku egzistencije. Pojedinci se povezuju s drugima i okolinom na strojno-efikasnoj razini – biti povezan u dovoljnoj mjeri da bi kibernetско-racionalni oblik sustava mogao biti održavan na životu, da bi info-sfera opstala, a informacija (kao kodiranje i dekodiranje individualnog i socijalnog života) postala jedini vezivni mehanizam suodnosa s drugima.

Aronowitz će reći:

„Ne umrežena kultura, već virtualna kultura koja je umreženo zatvorena: kompulzivno fiksirana na digitalnu tehnologiju kao svoj izvor spasa od realnosti i usamljene kulture i radikalne društvene odvojenosti od svakodnevnog života.“⁴²

Dakle, umreženi individualizam (bolje rečeno umrežene monade) postaje jedini oblik spasa (a ujedno i uništenja) kojeg tehnološka nadogradnja pruža svojim korisnicima i konzumentima. U (postmodernističko-tehnološkom) tornadu razbijanja čvrstih vrijednosti, normi, institucija i društvenih struktura, sve što čovjeku preostaje su meka, fluidna, relativna i kratkotrajna uporišta za koja se sebstvo može uhvatiti da ne potone u krajnju „meku“ ontologiju postmodernog doba. U idućem poglavlju bit će izložena upravo analiza novog oblika egzistencije ljudskih jedinki i pripadajućeg društvenog polja djelovanja.

---

⁴² Aronowitz, 1996:168

9. Ima li kiborg vrijednosti? Ka blaziranoj ravnodušnosti

U prethodnim poglavljima vidjeli smo da tehnološka nadogradnja afektira ljudsku evoluciju i adaptaciju na izmijenjen okoliš, da je odnos info-sfere i bio-sfere nadasve toksičan, da koncepcije prostora i vremena doživljavaju redefiniciju u kiber-prostor i kiber-vrijeme, da kvantifikacija naturalnog i naturalizacija tehničkog pripremaju teren za konačno spajanje ljudskog i strojnog, da unutar racionaliziranog sustava subjekt i identitet kao njegov gradivni element nestaju i dovode do „umreženog individualizma“ kao novog obrasca ljudske egzistencije unutar takvog sustava – a svi ti procesi kao finalnu i zaključnu posljedicu imaju kiborgizaciju socijalnih aktera i individua i ujedno težnju prema kiborgizaciji čitavog polja socijalnog života s pripadajućim strukturama. Čovjekova posljednja adaptacija na tehnološki izmijenjen okoliš jest vlastita kiborgizacija jer je kiborg (kao hibrid ljudskog i strojnog) jedini mehanizam preživljavanja u strojno-tehnološko nametnutom univerzumu.

Nikodem, prema Radanoviću:

„Ovdje je pretpostavljeno da je izvor takvog stanja tendencija preslikavanja industrijsko-tehničkih ustrojnih obrazaca na društvo. Upravo se prema reduciranju prirode 'na materijalno područje uređenih i razumom spoznatljivih zakona' moderno društvo može nazvati tehničkim društvom⁴³, u kojem vlada rast tehničke ovisnosti društva; tehno-znanstveni sustav je 'posrednik između čovjeka, društva i prirode', ali još više i 'autonomno područje moći'.“⁴⁴

---

⁴³ Nikodem, 2002:46, prema Radanović, 2015:191

⁴⁴ Nikodem, 2002:79, prema Radanović, 2015:191

Odnosno, „postljudsko je tako postbiološko, razvoj čovjeka ovisi o kibernetičkoj tehnologiji, a sam čovjek postaje 'homokibernetikus'“. ⁴⁵

Kakva egzistencija proizlazi iz definiranja čovjeka kao „homokibernetikusa“? Točnije, koliko ljudskosti ostaje u takvom hibridnom organizmu i kakve su posljedice po vrijednosni sistem, a posljedično i samu etiku koju možemo shvatiti i kao vrhunac humaniteta? Krajnja teza koja se ovdje želi prikazati jest upravo nestajanje vrijednosnog sustava i njemu pripadnog svijeta, a posljedično i degradacija etike koja počiva na vrijednosnoj nadogradnji onog prirodnog. Događa li se postepeni proces uspona Nietzscheovog proročanstva „nihilizma“ (nazor koji poriče vrijednost teorijskih zasada, društvenih normi i ideala) zapadnog svijeta kao etičke opozicije u kojoj svaka etika nužno mora doživjeti svoju propast i može li stvaranje „novog čovjeka“ (*homokibernetikusa*) donijeti nadu?

Kakve odlike možemo pripisati „homokibernetikusu“? Čovjek-kiborg je hibrid koji se ispoljava kroz mehanizam strojnog i tehnološkog. Njegova pravila egzistencije su efikasnost, kodifikacija, standardizacija i racionalno ispoljavanje života. Afektivna sfera (emocije) onog ljudskog unutar kiborga mora biti svedena na minimum zbog toga što je „tehničko karakterizirano sa suzbijanjem osjećaja, jer osjećaji tendiraju miješati se s efektivnim funkcioniranjem.“ ⁴⁶ Kiborg, da bi bio u punom sjaju svog efikasnog funkcioniranja i racionalnog djelovanja, mora suzbiti iracionalnost (afektivnost) unutar sebe jer iracionalno ne može biti efikasno. ⁴⁷ No, suzbijajući svoju iracionalnost u svrhu očuvanja maksimalne racionalnosti, kiborg nužno upada u iracionalnost zahtijeva pretjerane racionalnosti. Također, kiborg gušeći afektivnost nužno gubi i na vrijednosnom polju vlastite egzistencije, točnije kiborg ne može i ne smije imati vrijednosti jer vrijednost ne pridonosi racionalnoj efikasnosti funkcionalnog djelovanja. Kiborg ne može stvoriti identitet jer on ne može biti istinski subjekt (on je objekt, stroj čija je svrha perpetum mobile funkcionalno-mašinske efikasne djelotvornosti u polju održavanja tehnološko-društvenog svijeta na životu), što također pridonosi nemogućnosti vrijednosne definicije vlastite egzistencije. Kakav svijet ostavljaju kiborgizirani pojedinci i kibernetičko društvo bez istinskih i stabilnih vrijednosti?

Prema Heideggeru:

---

⁴⁵ Nikodem, 2002:198, prema Radanović, 2015:191

⁴⁶ Hall, 1980:99

⁴⁷ Što je pokazano kroz prizmu prakse emotikona i emojija.

„Probija se jedno međustanje u kojem se očituje, da se s jedne strane dosadašnje vrhovne vrijednosti ne ozbiljuju. Svijet izgleda lišen vrijednosti. Ovim se osvještanjem s druge strane ispitujući pogled upravlja na izvore novog postavljanja vrijednosti, a da time svijet još ne zadobiva natrag svoju vrijednost.“⁴⁸

Dakle, društveni i individualni svijet sada prebiva u određenoj formi vakuuma, međusvijeta između ne-vrijednosti i mogućnosti novih vrijednosti. Takvo međustanje najbolje opisuje postmodernistička paradigma koja kritički razbija velike naracije i uspostavu realiteta kroz dosadašnje vrijednosne sustave. No, postavlja se pitanje, koliko dugo društvena kohezija može opstati u takvom vakuumu? Uspostava novih vrijednosti postaje hitan zahtjev, ili kako će reći Heidegger: „Nietzsche pri tom spoznaje da, obezvređivanjem dosadašnjih vrhovnih vrijednosti za svijet, sam svijet ipak ostaje te da tek svijet koji je postao lišen vrijednosti neizostavno tjera novom postavljanju vrijednosti.“⁴⁹

Kakve vrijednosti može ponuditi novi kibernetički oblik (kako individualnog tako i društvenog) života? Vrijednosti koje se nameću su *cost and benefit* mehanizam, efikasnost, kvantifikacija kao savršena forma zahvaćanja svekolikog realiteta, virtualnost, binarni kod te maksimalna racionaliziranost kao pobjeda nad iracionalnim. Svijet je postao blaziran, a čovjek ravnodušan – posljedice koje se nameću iz procesa otupljivanja vlastite senzibilnosti u svrhu samoobrane od okoliša koji je prezasićen. Čekajući na novu etiku koja će proizaći iz novih vrijednosti, postavlja se pitanje hoće li takva etika uistinu biti humana etika?

Mogući spas iz međustanja blaziranog svijeta nameće se u obliku nove i relativno mlade znanstvene discipline – bioetike. Bioetika je „otvoreno područje susreta i dijaloga različitih znanosti i djelatnosti, te različitih pristupa i pogleda na svijet, koji se okupljaju radi artikuliranja, diskutiranja i rješavanja etičkih pitanja vezanih za život, za život u cjelini i u svakom od dijelova te cjeline, za život u svim njegovim oblicima, stupnjevima, fazama i pojavnostima.“⁵⁰ Bioetika podrazumijeva isprepletenost unutar svijeta živog, a njezine su glavne karakteristike multidisciplinarnost, interdisciplinarnost, transdisciplinarnost, pluriperspektivnost i integrativnost. U tom smislu moguće je razlikovanje triju razvojnih faza povijesti bioetike. Prva je razvojna faza nove medicinske etike (zdravstveno i biomedicinsko polje), druga je faza globalne bioetike u kojoj prevladava etički pluralizam i znanstvena interdisciplinarnost (a predmetno polje postaje život u cjelini), dok je treća faza integrativne

---

⁴⁸ Heidegger, 1969:65

⁴⁹ Heidegger, 1969:63,64

⁵⁰ Jurić, 2007, prema Selak, 2013:220

bioetike koju označava pluriperspektivna metodologija, a polje istraživanja se produbljuje i na filozofsko-povijesnu dimenziju. Građenje svijeta u okviru integrativne bioetike suprotstavlja se tehno-znanstvenom dohvatanju svijeta kao spoznajnog predmeta u hijerarhiji postojećeg, kojeg karakterizira zatvorenost, razaranje, individualizam i moć kao napuštanje odgovornosti.⁵¹ Bioetika, dakle, nastaje kao odgovor na probleme koji proizlaze iz tehno-znanstvene intervencije u svijet. Takva bio-etika ne nameće tezu da tehničko u sebi inherentno sadrži zlo, već postavlja zahtjev za kritičkim i refleksivnim promišljanjem o mogućim posljedicama njezine nepromišljene uporabe. No, osim kritike makro posljedica koje su potencijalno pogubne za individuu i društvo, potrebno je staviti veći naglasak i na mikro sferu jer se ona često „provlači“ bez osvještavanja da upravo u banaliziranju tih mikroskopskih mehanizama tehnološke metamorfoze prirodnog i društvenog polja egzistencije⁵² leži najveća opasnost.

Kiborg nužno tendira brisanju onog tjelesnog i ljudskog, jer tjelesno i ljudsko postaju atavizmi novog svijeta i nove religije – artificijelne egzistencije kroz tehnološko. Čovjek postaje zastarjela terminologija i evolucijski niži stupanj u vječnoj strelici Progresu koji ekspanzira na leđima racionalnosti i suradnje znanosti i tehnologije. Postavlja se pitanje – kako dolazi do takvog stanja u kojem bilo kakva alternativa nije zamisliva i moguća, a onda nužno ni ostvariva? Kako je moguće da svjedočimo društvenom polju prepunom distopija, ali utopije izvan sfere tehnološkog⁵³ postaju sve teže zamislive? Odgovor se krije u idućem poglavlju – uspostava vječne sadašnjosti koja ukida prošlost i ne dopušta anticipaciju budućnosti.

---

⁵¹ Selak, 2013:220,222,223

⁵² Npr. upravo praksa emotikona i emojija kroz prizmu društvenih mreža

⁵³ Jedina utopija koja se postavlja kao moguća, nužna i potrebna jest utopijsko ne-mjesto i ne-vrijeme unutar virtualne sfere *online* egzistencije – smrt tjelesnog utopijska je vizija budućnosti.

10. Vječna sadašnjost

U prošlom poglavlju postavljeno je pitanje – kako dolazi do stanja u kojem alternativa sadašnjoj egzistenciji nije zamisliva i moguća, a onda nužno ni ostvariva? Kako dolazi do mogućnosti da svjedočimo društvenom polju prepunom distopija, ali utopije izvan sfere tehnološkog postaju sve teže zamislive? Odgovor leži, kako je bilo rečeno, u uspostavi vječne sadašnjosti koja ukida prošlost (povijest, tj. sjećanje) i ne dopušta anticipaciju i projekciju budućnosti – time ukidajući alternativu sadašnjosti. Koji su njeni uzroci i posljedice po društvenu i individualnu sferu djelovanja?

Postmoderno, informacijsko ili postindustrijsko doba – kako god bilo okarakterizirano i definirano – doba je vladavine medijski posredovane zbilje i medijacije čitavog realiteta. Mediji poput TV i radio prijemnika ili novina sada dobivaju novu snagu kroz mehanizam osobnih računala, i posebice, mobilnih uređaja. Globalizacijski procesi implementirani kroz prizmu medija doveli su do predstave čitavog svijeta i njemu pripadnog društvenog života i zbivanja kao događaja koji se dešavaju simultano u vremenu bez mogućnosti povezivanja s onim prošlim ili budućim. Svaki događaj postaje spektakl za sebe koji je nužno prisutan sada i spreman za konzumaciju odmah. Svaki događaj je relativiziran i ispražnjen od bilo kakvog istinskog sadržaja – događaj se ne događa u „vremenu“, on postaje fragmentirana slika čiju prošlost nemamo, a budućnost je irelevantna. Najadekvatniji primjer toga jest forma *hiperlinka* – teksta ili grafike na web stranici unutar polja računalne virtualnosti koji, kad se aktiviraju (lijevim klikom miša), izazivaju „skok“ na drugu stranicu ili na drugi dio iste stranice. Posljedica toga jest gubitak vremenskog slijeda događaja, bilo kakva vijest ili sadržaj

pretrage mogu biti konzumirani jednim klikom miša u instant trenutku, potrebno vrijeme je pod maksimalnom kontrakcijom, skoro do točke u kojoj potpuno nestaje.

Čovjek počinje živjeti u onom sada, odmah i smjesta te postaje egzistencija koja je istrgnuta iz vlastite prošlosti, a ujedno je i u nemogućnosti reflektirati buduće. Medijski posredovana zbilja za svoj cilj ima stvaranje socijalnih aktera koji postaju perpetum mobile vlastitih potreba i želja (stvaranje potrošačkog društva), potrebe koje moraju biti instant zadovoljene i želje koje se ne ostvaruju u budućem već u onom sada. Da bi se takva egzistencija ostvarila, vječna sadašnjost mora biti uspostavljena kao jedina istinska realnost i kao čitavo moguće polje ontologije jer konzumerizam ne može opstati u prošlom ni budućem, potrošnja se uvijek mora perpetuirati odmah i ovdje. „To i nije nelogično ako uzmemo u obzir da se ovakav sustav održava ekonomskim blagostanjem koje, između ostalog, proizlazi iz poticanja povećane potrošnje i usmjeravanja vrijednosti i ciljeva na područje materijalnog.“⁵⁴ Ili, kao što na tom tragu navodi Radanović: „Komodificira se sve, pa tako i iskustva, koja se žele odmah ispuniti. ...a uglavnom se radi o baudrillardovskoj hiperrealnoj simulaciji koja prožima standardizirani instrumentalni prostor.“⁵⁵

Kakve su posljedice takvog procesa po individualnu i društvenu sferu bivanja?

Prema Nikodemu:

„Postavljanjem ciljeva u domenu sadašnjosti dolazi do ukidanja čovjeka kao transcendentnog bića, a samim tim i kao bića budućnosti. No, da bi se ostvarila potpuna zaokupljenost sadašnjošću, potrebno je obrisati bilo kakav smisao prošlih događaja, odnosno lišiti povijest smislenog sadržaja.“⁵⁶

U prošlom poglavlju iznesena je i elaborirana teza da određeni procesi dovode do kiborgizacije društvenog polja djelovanja i njima pripadnih socijalnih aktera. Čovjek postaje „homokibernetikus“. Može li kiborg imati prošlost i budućnost? Prošlost definiramo kao proživljeno iskustvo koje ostaje implementirano kroz sposobnost sjećanja, dok je budućnost anticipacija, nada i projekcija onog proživljenog i proživljavanog u ono što tek treba doći. I prošlo i buduće zahtijevaju određenu dozu kontemplacije da bi ih individua mogla adekvatno kognitivno i afektivno elaborirati, no, u dobu nove egzistencije kroz oblik kiborgiziranog hibrida i pripadnog sustava koji perpetuira takvo bivanje, „kontemplacija nije moguća, slike

---

⁵⁴ Nikodem, 2004:378

⁵⁵ Radanović, 2015:195

⁵⁶ Nikodem, 2004:378

fragmentiraju percepciju u slijedne sekvencije, u stimulanse na koje je, nadalje, jedini odgovor trenutni, jedno da ili ne - reakcija maksimalno skraćena.“⁵⁷ Da ili ne odgovori su na ono uvijek i vječno sada – kontemplacija, dapače, nije ni poželjna jer ne pridonosi efikasnoj mašinskoj funkcionalnosti. Stroj ne treba prošlo niti buduće da bi egzistirao kao vrhunac vlastite funkcionalnosti kroz mehanizam efikasnog djelovanja, stroj „živi“ u „sada“. Dakle, kiborg kao hibridna forma ljudskog i strojnog nastavlja takvu egzistenciju – racionalizirani sustav nameće preduvjete takvog života. No, sadašnjost se bez prošlog ili budućeg, urušava u besmisao vlastitog realiteta. Bez međudjelovanja i refleksije s prošlim i budućim, sadašnjost gubi svoj smisao i urušava se u apsurd pukog opstojanja (osjetilnost bez naknadnog smisla) naspram egzistencije kao onog smislenog „jest“.

Također, nemajući mogućnost prošlog niti budućeg ukida se bilo kakvi oblik alternative sadašnjosti, čime sustav zadobiva apsolutnu vlast nad socijalnim i individualnim životom. Sadašnjost ostaje nereflektirana, u nemogućnosti smislene elaboracije, otrgnuta iz suodnosa s prošlim i budućim, opstojeća a ne egzistirajuća – ona postaje vječni *loop* iz kojeg nema izlaza, zatvoreni krug onog sada i odmah. Ona postaje bezgranična mogućnosti ekspanzije konzumerizma, instant potrošnje i kiborgiziranog modusa efikasnog opstojanja. Prošlost i budućnost potrebni su čovjeku da bi smisleno elaborirao vlastitu egzistenciju, strojno-ljudsko u obliku kiborga nema potrebu za tim jer je njegov jedini smisao u standardiziranom ispoljavanju efikasne djelotvornosti i funkcionalnosti. No, sadašnjost nije dovoljno otrgnuta iz isprepletenosti s prošlim i budućim, ona također treba biti odvojena od onog realnog i stvarnog da bi mogla ostati nereflektirana, vječna i u nemogućnosti da ju se zamijeni alternativom – a to se postiže kroz mehanizam posredovanja same stvarnosti kroz prizmu medija.

---

⁵⁷ Baudrillard, 2001:87

11. Može li se stvarnost beskonačno posredovati?

„Suvremeni mediji paradoksalno pokušavaju razbiti osjećaj simulacije, jer mediji funkcioniraju kao posrednici između ljudi i njihove okoline.“⁵⁸

U prošlom poglavlju dana je analiza uzroka i posljedica uspostave „vječne sadašnjosti“ kao najadekvatnijeg mehanizma egzistencije za novo nastali oblik života – kiborgiziranog društva i socijalnih jedinki. Također je rečeno da sadašnjost nije dovoljno otrgnuti iz isprepletenosti s prošlim i budućim, ona također treba biti odvojena i od onog realnog i stvarnog da bi mogla ostati nereflektirana i u nemogućnosti da ju se zamijeni alternativom – a to se postiže kroz mehanizam posredovanja same stvarnosti kroz prizmu medija. Kako se stvarnost posreduje? Koje su posljedice toga? Koliko medijacije može biti dopušteno prije nego se sama stvarnost uruši u apsurd vlastite simulacije?

Prema Baudrillardu:

„U medijima i potrošačkom društvu ljudi su zahvaćeni igrom slika, simulakra koji su sve manje povezani s izvanjskom zbiljom. Mi zapravo živimo u svijetu simulakra gdje slika ili označitelj događaja nadomješta neposredno iskustvo i znanje o njegovu uporištu i označeniku. Novi postmoderni univerzum teži sve pretvoriti u simulakr. To je za Baudrillarda svijet u

---

⁵⁸ Fornäs, Becker, Bjurström, & Ganetz, 2007:144

kojem se sve oko nas očituje u simulacijama, koje su lišene svoje izvanjske realnosti i kopiranog originala. Simulacija apsorbira realnost i ukida svaki kontrast spram realnosti.“⁵⁹

Stvarnost koja se posreduje putem TV prijemnika ili novinskih članaka prisutna je od same pojave takvih uređaja i kritički je analizirana kroz bezbroj teorijskih paradigmi i znanstvenih pristupa. Takvi informacijski mediji predstavljaju stvarnost svijeta i svekolikog realiteta u obliku spektakla – događaj je otrgnut od stvarnosti i postaje puka slika koja pokušava referirati tu istu stvarnost. Neposrednost se gubi kroz medijaciju, a stvarnost postaje relativizirana mogućnost predstave kroz simulaciju onog realnog. Spektakl rijetko kad nudi poveznicu sa stvarnim, on postaje prazan pojam koji ostavlja prostor za referiranje bilo čega, ali bez uporišta u stvarnome.

Prema Nikodemu:

„Lyotard smatra kako je brzi razvoj informacijskih i komunikacijskih sustava jedna od bitnih karakteristika takvoga društva gdje slika stvarnosti i kompjuterizirana informacija o toj stvarnosti zamjenjuju izravni kontakt sa stvarnim svijetom. Stvarnost se nadaže kroz posredovane strukture znanja što nam ih daju informacijski sustavi postmodernog društva.“⁶⁰

Kroz prizmu medija, informacije se razmjenjuju i prerađuju, bez da se razmjenjuju sa stvarnim. One plutaju u vlastitom prostoru i vremenu negdje izvan stvarnog i poput Platonovih ideja (idealno), gube doticaj s onim osjetilnim i realnim. No, s kakvim se oblikom posredovanja stvarnosti danas susrećemo? Nova pojava medijacije realiteta događa se kroz praksu konzumacije društvenih mreža i reprodukcije emotikona i emojija.

Baudrillard konstatira da;

„...danas više nema ni 'scene' ni 'ogledala' već da je sve pretvoreno u 'zaslon' i 'mrežu'. Nekoć je postojala jasna granica između izvanjskog i unutrašnjeg a danas je ta opreka nestala na opscen način tako da najintimniji sklopovi našega života postaju virtualnim izvorisčem kojim se hrane mediji.“⁶¹

Dakle, posredovanje društvenog polja djelovanja i realiteta (kroz medijske spektakle TV uređaja ili novinskih članaka) više nije dovoljno, sada je potrebno posredovati i privatnu sferu života socijalnih aktera da bi stvarnost uistinu postala zamijenjena simulakrumom. Nekad je

---

⁵⁹ Baudrillard, 2001:XV

⁶⁰ Nikodem, 2004:376

⁶¹ Baudrillard, 2001:XV

prostor privatnog bio upravo bijeg iz simulirane medijacije društvenog polja događanja, privatna sfera bila je prostor neposredne stvarnosti međuodnosa socijalnih individua. No, da bi simulakrum kao nova ontološka stvarnost u potpunosti bio dovršen, potrebno je bilo prodrijeti do najsitnijih dijelova društvenog organizma – samih individua i njihove neposredne sfere privatnog djelovanja. Platforme i aplikacije putem kojih djeluju društvene mreže upravo su savršen mehanizam pristupa onom intimnom i privatnom – putem takvih interakcijskih virtualnih mreža, svaka jedinka biva „usisana“ u virtualnu medijaciju vlastite neposredne okoline, a ujedno i medijaciju sebstva. Dakle, simulacija sada postaje totalitarna vladavina nad svekolikim poljem društvenog i individualnog i ne ostavlja niti jedan dio stvarnosti netaknut od strane medijacijskih tehnologija. Na koji način društvene mreže posreduju individualnu stvarnost (a posljedično i društvenu)?

O posredovanju sebstva kroz prizmu društvenih mreža već je bilo riječi u prošlim poglavljima, ovdje se želi analizirati medijacija osjetilne neposredne stvarnosti i okoline, te same ljudske interakcije koja također postaje simulakrum koji guta stvarnost međuljudskog odnosa. Kako se individualno iskustvo svakodnevice posreduje kroz sferu društvene mreže? Kao što je već bilo rečeno u ovom radu, svrha individualnog iskustva prestaje biti svrha za sebe, već cilj postaje prerada proživljenog u idealnu formu virtualno-kibernetičke sfere *online* egzistencije unutar društvenih mreža. Svako neposredno proživljeno iskustvo, prerađuje se i posreduje putem društvenih platformi da bi se ponovno zadobilo kao u *cameri obscuri* – karikaturirano, izvrnuto i izopačeno. Dapače, nepisano pravilo društvenih mreža nalaže da iskustvo zapravo nije ni bilo proživljeno niti se istinski dogodilo ako je ostalo u *offline* sferi egzistencije umjesto da ga se posredovalo kroz npr. praksu *Instagram Stories*-a. Stvarnost neposrednih individualnih iskustava, dakle, nužno i perpetuirano mora postati posredovano kroz korištenje i konzumaciju društvenih mreža. Nadalje, ovdje se posreduje i sama međuljudska interakcija koja kroz društvene aplikacije postaje virtualizirana komunikacija. Subjekti interakcije se kroz praksu korištenja takvih platformi svode na vlastiti profil koji pokušava referirati stvarnu, tjelesnu osobu koja iza njega stoji u *offline* modusu egzistencije. No, interaktiraju li *offline* subjekti unutar polja virtualne komunikacije ili pak to čine objektivizirani *online* profili (subjekt postaje objekt u obliku profilne fotografije)? Profil ovdje postaje posredovana realna osoba, preko vlastitog profila subjekt posreduje svoje sebstvo – profil, dakle, ne može biti realni subjekt, već samo posredovano individualno sebstvo koje se kroz profil pretvara u objekt. Kakva se interakcija onda nužno zadaje, ako je rečeno da ono što interaktira nisu realne osobe već njihovi vlastiti profili kao posredovani

subjekti? Interakcija postaje duplo posredovana – 1. posredovana virtualnošću same okoline unutar koje se odvija (posredovanje medijem, ono kroz što se vodi interakcije), 2. posredovana objekt-profilima koji su posredovani subjekti (onaj tko vodi interakciju). Ovdje vidimo koliko daleko posredovanje iskustva i interakcije može ići prije nego se uruši u apsolutni simulakrum lišen svake stvarnosti i svakog smisla, no, želi se dati i analiza posredovanja samih emocija kroz praksu emotikona i emojija unutar interakcije preko virtualnih komunikacijskih platformi.

Dakle, spustimo se korak niže prema mikro jedinici analize – praksi emotikona i emojija. Kako se posredovanje stvarnosti ispoljava kroz ovakav fenomen? Njihovom reprodukcijom i konzumacijom posreduje se afektivna sfera ljudskog ispoljavanja sebstva, događa se simulacija emocije. Na koji način? „Simulacije u smislu da se nadalje svi znakovi međusobno razmjenjuju, a da se uopće ne razmjenjuju sa stvarnim.“⁶² Emotikon/emoji jest znak koji pokušava referirati emociju. Rečeno je da se simulakrum nadaže kao sfera informacija (znakova, simbola, slika) koje se razmjenjuju jedna s drugom, ali unutar sfere vlastitog svijeta (prostora i vremena) koji stoji iznad svijeta realnog i stvarnog i s kojim nema istinskih dodirnih točaka. Svrha znakova postaje puka razmjena gdje postaje irelevantno da li znak uistinu ima uporište u stvarnom i referira li on uistinu ono što mu se pridaje kao njegov sadržaj. Takva tendencija najjasnije se ogleda u mehanizmu serijske proizvodnje znakova – emotikoni/emojiji u sferi određene društvene mreže ponuđeni su korisniku/konzumentu u obliku konačnog broja mogućih simbola/znakova koji se reproduciraju serijski (svaki emotikon ili emoji uvijek je isti za svakog korisnika).

Ili kako će reći Baudrillard:

„To jest serije. To jest samom mogućnošću da postoje dva ili bezbroj istih proizvoda. Odnos između njih više nije onaj originala i imitata, ni analogije, ni odraza, nego istovrsnosti, ravnodušnosti. U seriji predmeti postaju beskonačni simulakri jedni drugih, a s predmetima to postaju i ljudi koji ih proizvode.“⁶³

Serijski mehanizam egzistencije znakova i simbola dovodi do relativizacije i ispražnjenja samih simbola od bilo kakvog sadržaja koji bi trebao imati uporište u onom stvarnom i realnom koje se pokušava referirati preko njih. Takav simbol postaje realnost za sebe koja ne referira sa stvarnim i kojem je ono stvarno irelevantno za njegovu egzistenciju. Dakle, i ovdje

---

⁶² Baudrillard, 2001:56

⁶³ Baudrillard, 2001:76

se nadaje vidljiv proces kiborgizacije društva i samih socijalnih aktera jer se emocije zadaju kao simulirani simboli emotikona i emojija, čijom reprodukcijom i konzumacijom ne pridajemo istinsko iskustvo vlastite afektivnosti – emocija ostaje lebdjeti izvan stvarnosti.

Zaključno, „završna pouka virtualne zbilje jest virtualizacija same „istinske“ zbilje. U zrcaljenju virtualne zbilje, 'istinska' zbilja sama postavlja se kao vlastiti privid, kao čisto simbolička konstrukcija.“⁶⁴ Tendencija koja postaje vidljiva nalaže prikaz virtualnog kao stvarnog, a stvarnog kao virtualnog – događa se izvrtanje čitave ontologije. Postavlja se pitanje – koliko posredovanja se može dopustiti prije nego se stvarnost uruši u apsurd virtualnog simulakra?

12. Foucault na društvenim mrežama

U ovom poglavlju želi se prikazati analiza promjene paradigme mehanizama kontrole sustava nad vlastitom populacijom i društvenim djelovanjem. Teorijske smjernice bit će Foucaultovi pojmovi biopolitike i mikrofizike moći⁶⁵ kroz koje će biti elaboriran fenomen i proces novog modela kontrole nad socijalnim akterima. Iz nekadašnjeg represivnog sustava kontrole državnog aparata, model discipliniranja populacije i socijalnih jedinki preoblikovao se u mehanizam biopolitike i mikrofizike moći. Na koji način? Uz pomoć uspona znanstvenog diskursa i kvantitativne statistike cilj postaje praćenje i profiliranje individua, a onda i same populacije. Politika postaje biopolitika, a moć se ispoljava na mikro razini. Ljudsko tijelo postaje trojanski konj uz pomoć kojeg sustav pronalazi način implementiranja disciplinskog i kontrolnog mehanizma. Diskurs i statistika određuju sadržaj kojeg pojmovi „normalno“ i „abnormalno/devijantno“ konotiraju, a populacija koja biva prisiljena na konzumaciju jednoobraznog diskursa prihvaća zadane norme i sukladno tome adaptira svoje tijelo i bihevioralno ispoljavanje sebstva da bi se održalo pod onim „normalno“. Pojedinci postaju stanovnici panoptikona – samodisciplinirajući organizmi pod vladavinom diskursa. Moć više nije vidljiva i materijalizirana u nekoj formi institucije ili pojedinca, ona postaje nevidljiva mreža koja se ispoljava kroz mikro razinu društvenog života, a reproduciraju je upravo individue koje nerefleksivno izvršavaju samodisciplinske norme ponašanja. Moć više ne

---

⁶⁴ Čačinović, 2001:11

⁶⁵ Foucault, M. (1994). Znanje i moć.

dolazi „odozgo“, ona se rađa i ekspandira „odozdo“. Kakva se promjena u mehanizmima kontrole i discipline sada može vidjeti unutar umjetno-tehnološkog stvorenog društvenog polja bivanja?

Turkle, prema Katzu:

„Za Foucaulta, zadatak moderne države jest izgraditi građane koji se ne moraju gledati, koji se sami bave pravilima. Tehnologija uvijek-na/uvijek-na-tebi preuzima posao samokontrole na novu razinu. Nastojimo održati korak s našim životima kao što su nam predstavljeni novom disciplinskom tehnologijom.“⁶⁶

Tehnološka nadogradnja (koja stoji na plećima potpore znanstvenog diskursa) postaje iskristalizirana forma uz pomoć koje sustav uspostavlja savršen oblik kontrole i discipline nad vlastitom populacijom. Tehnološki uređaji postaju dijelovi ljudskog tijela, čovjekova nova bit jest „homokibernetikus“ – upravo spoj strojnog i tjelesnog. Tehnološka nadogradnja sada je „ugrađena“ u ljudsko tijelo, no ne na način doslovne ugradnje unutar tijela (kako dominantni znanstveni diskurs predviđa i naglašava), već kroz mehanizam mobilnih uređaja (ugradnja „na“ tijelo) i pripadnih platformi i aplikacija društvenih mreža. Čovjek gubi dio sebe ako ne živi simbiotski odnos s vlastitim mobilnim uređajem, jer današnjica iskazuje tezu da čovjek dobiva sebe upravo onda kada konzumira i implementira takve uređaje i njima pripadne interakcijske aplikacije. Individua koja živi isključivu *offline* sferu bivanja, postaje nepostojeća jer većina živi *online* sferu konsenzualne halucinacije⁶⁷ kiber-prostora.

Prema Nikodemu:

„'Biti on-line' novi je izraz za 'biti društveno prihvatljiv'. Sam status 'on-line' označava kontrolu, odnosno 'odsutnost' iz stvarnog svijeta. Mogućnosti novih sustava društvene kontrole pojedinaca otvaraju se kroz 'odsutnost' tih pojedinaca iz stvarnosti.“⁶⁸

Dakle, tehnološka nadogradnja uz pomoć „diskursa“ nameće implementaciju takvih uređaja i virtualnog ispoljavanja bivanja kao neupitan i nužan proces kojeg populacija mora dogmatski prihvatiti. Primjerice, *Facebook* aplikacija najčešće dolazi već instalirana na mobilnom uređaju, pojedincu se takva platforma eksplicitno nameće samom konzumacijom vlastitog uređaja. Proces biopolitike i mikrofizike moći ovdje dolazi do svog vrhunca –

---

⁶⁶ Turkle, prema Katz, 2008:130

⁶⁷ Cavallaro, 2000:X

⁶⁸ Nikodem, 2004:380

socijalni akteri implementirajući tako zadanu normu postaju uhvaćeni u perpetuum mobile vlastite reprodukcije i konzumacije takvog nametnutog modusa djelovanja i tjelesne adaptacije. Jednom kada je takva tehnologija umetnuta unutar populacije i tijela socijalnih aktera, individualno samodiscipliniranje i kontrola od strane sustava (ovdje mišljenog kao korporacije $\longleftrightarrow$ tehnologija $\longleftrightarrow$ znanstveni diskurs) može započeti. Biopolitika se ispoljava kroz mehanizam kontrole kognitivne pažnje i umne aktivnosti kojima pojedinac ostaje zakinut jer ih „poklanja“ tehnološko-strojnom u obliku mobilnih uređaja i njima pripadnih virtualnih komunikacijskih platformi konzumirajući ih, a mikrofizika moći oživljava modelom „odozdo“ jer ju ispoljavaju i bivaju afektirani njome upravo društveni pojedinci – mikro sfera društvenog života. Dakle, nekadašnji oblik kontrole koji se ispoljavao kroz standardizaciju tijela individua, sada postaje standardizacija kognitivnog i afektivnog života tih istih individua.

Sve je više vidljivo prisutna tendencija da naš uređaj određuje kada pristupamo *online* sferi bivanja, uređaj je onaj koji zadaje tempo i pravila⁶⁹. Strojno također određuje formu svekolikog ljudskog ispoljavanja života. Na koji način? Mobilni uređaj postaje čovjekov „život u malom“, sve njegove potrebe sadržane su u formi aplikacija takvih uređaja. Mobitel određuje model unutar kojeg se događa ljudska interakcija (*Facebook, Instagram, WhatsApp, Viber, Twitter.*), on nudi *Google* kao izvor znanja, *Bilješke* zamjenjuju ljudsko pamćenje, *Kamera* nudi materijalizaciju iskustva i sjećanje u formi fotografije, *MapMyFitness* aplikacija određuje program vježbi i brojanje učinjenih koraka našeg tijela na dnevnoj bazi (direktno i eksplicitno samodiscipliniranje kroz tehnološko), itd. Čovjek postaje ovisan o svom uređaju, a u toj ovisnosti se krije sva moć kontrole sustava. Čovjek se više niti ne želi oduprijeti tehnološkoj nadogradnji, jer ona postaje uvjet njegove egzistencije. Alternativa bez tehnološkog postaje nezamisliva i nepoželjna. Iz tog razloga, pojedinac će neprestance prihvaćati i implementirati bilo kakvu zadanu nadogradnju iz sfere strojnog i umjetnog. Sada kada postaje vidljivo u kojoj mjeri se računalno-strojna nadogradnja „prišla“ na tkivo individualnog i društvenog tijela, diskusija se želi spustiti u sferu mikro jedinice analize – društvene mreže i praksa emotikona/emojija. Na koji način se standardizacija, samodisciplina i kontrola od strane sustava ispoljava kroz mehanizam konzumacije društvenih mreža i prakse emotikona/emojija?

---

⁶⁹ Na način vibracije ili zvona kada stižu notifikacije vezane uz profile na društvenim mrežama.

Mrežni protokoli i standardi komunikacijskih aplikacija daju unaprijed zadanu formu načina ispoljavanja sebstva i interakcije. Sebstvu se nudi mogućnost samorefleksije kroz virtualno-strojno (npr. praksa *Instagram Stories*-a), dok interakcija ostaje uvučena u sferu virtualnih profila koji komuniciraju unutar objekt-objekt relacije, tako posredovajući subjekt koji ostaje u *offline* egzistenciji. Takav zadani „diskurs“ društvenih mreža određuje i norme ponašanja i određivanja vlastitosti unutar polja virtualne interakcije kojih se individua mora držati da bi ostao adaptiran na novo nastali oblik egzistencije i prihvaćen od drugih su-korisnika. Pojedinač pazi na koji način će se predstavljati u kiber-prostoru, postaje bitno što se objavljuje (a jednako tako i ono što se ne objavljuje) na vlastitom profilu, kakva iskustva individua prerađuje da bi ih *upload*-ao (kodirao u binarnu sekvencu) u sferu kibernetičkog prostora i vremena, kakvu interakciju vodi s drugim su-korisnicima, itd. – pojedinac nesvjesno izvršava samodiscipliniranje vlastitog ponašanja i ispoljavanja sebstva. Također, korporativna tijela koriste sadržaje koje socijalni akteri nude na vlastitim profilima da bi profilirali individue, iskristalizirali njihove potrebe i sukladno tome nudili odgovore na njihove lažne „potrebe“ na način konzumerizma i profita. Jednako tako, društvene mreže sve više iskazuju tendenciju bivanja glavnim „oružjem“ unutar sfere političke borbe gdje komunikacijska platforma vrlo lako može postati ideologijska i jednoobrazna fabrikacija javnog mišljenja. Sve mogućnosti iskorištavanja društvenih mreža kao mehanizma unutar kojeg će biopolitika i mikro ispoljavanje moći doseći svoj vrhunac tek će započeti svoj proces otkrivanja i „profitiranja“ nad njima od strane sustava. No, početni korak opreznosti mora postati individualna refleksivnost i kritički pristup prema konzumaciji društvenih interakcijskih aplikacija, jer banaliziranje takve prakse i pripisivanje neutralnosti uvijek se iskazuje kao najveće zlo.

Kako se biopolitika ispoljava unutar prakse emotikona i emojija? Emocije i afektivan život kroz reprodukciju i konzumaciju emotikona/emojija postaju unaprijed zapakirani u kodificirane simbole – emocije postaju standardizirane. Čitava kompleksnost, raznolikost, bogatstvo i spontanitet emotive sfere čovjekove egzistencije unutar polja virtualno-računalno simulirane interakcije postaje standardizirana forma kodiranja i dekodiranja simbola emotikona i emojija. Čovjek počinje ispoljavati strojno-računalnu afektivnost, jer standardizacija i uniformiranje emocija u binarni kod virtualnih simbola ne dopušta ljudsko ispoljavanje afektivnosti. Čovjek sada počinje i osjećati kao kiborg, jer spontanitet i iracionalnost emocija postaju opasnost unutar sustava koja se može obuzdati upravo kroz

mehanizam emotikona/emojija gdje tehnološko-računalni upliv u ljudsku tjelesnost, kao najjače oružje biopolitičkih pretenzija, ostaje banalizirano kao neutralni teren.

13. Totalitarizam kibernetikog prostora društvenih mreža

Neki autori, primjerice Nikodem, smatraju da se u posljednjih tridesetak godina na Zapadu razvija novi društveno-politički sustav kojeg nazivamo „unutrašnji totalitarizam“. Nove znanstvene paradigme počinju otvarati prostor „unutrašnjem totalitarizmu“ kao političkom poretku koji je bitno utemeljen u spoju znanosti i tehnologije.⁷⁰ U ovom finalnom poglavlju dolazi se do krajnje konzekvence svih navedenih procesa, tendencija, mehanizama i novonastalih uvjeta tehnološkog okoliša današnjice – dolazi se do uspostave totalitarizma kibernetikog prostora društvenih mreža. Preduvjeti nastanka takvog mehanizma jesu: uska povezanost između tehnoloških revolucija i ljudske adaptacije na novo nastali okoliš, proces saturacije bio-sfere od strane info-sfere, redefinicija prostora i vremena s prefiksom *kiber*, proces kvantifikacije naturalnog i naturalizacije tehničkog, metamorfoza subjekta u objekt unutar racionaliziranog sustava, disperzija i nestabilnost identiteta, pojava „umreženog individualizma“ kao novog oblika povezivanja socijalnih aktera, nestajanje vrijednosnog sustava (a posljedično i same humane etike) „rađanjem“ kiborgiziranih individua i društvenog polja djelovanja, uspostava vječne sadašnjosti kao jedinog opstojećeg vremenskog okvira,

---

⁷⁰ Nikodem, 2004:370

posredovanje stvarnosti kroz prizmu medija te biopolitika i mikrofizika moći kao mehanizmi koji pronalaze uporište sustavne kontrole i discipliniranja unutar polja sjedinjenja tjelesnog i strojnog (ljudsko tijelo na koje se „prišiva“ mobilni uređaj s pripadnim aplikacijama komunikacijskih mreža). Postavlja se pitanje – kakve karakteristike nosi novi oblik totalitarnog modela koji se ispoljava kroz kibernetiko-virtualnu sferu društvenih mreža? Kakvi procesi omogućavaju njegovo ispoljavanje? Do kakvih paradigmatičkih promjena dolazi unutar takvog sustava?

Totalnost nekog procesa ili sustava očituje se u apsolutnom zahvaćanju svih organizama koji dijele takav proces ili sustav – njegov doseg je totalan i u uzrocima i u posljedicama. No, da bi takav proces ili sustav bio apsolutan potrebno je socijalne aktere koji dijele takav okoliš svesti pod istu kategoriju da bi implementacija bila uspješna. Društvo mora postati kategorija mase – izolirani pojedinci i individue bez mogućnosti istinske međusobne povezanosti i kohezije. Dakle, definirajući društvo kao masu, mikro dijelovi takve „kohezije“ – individue – nužno egzistiraju kao atomizirani pojedinci koji postaju iskorijenjeni iz stabilnih društvenih struktura (npr. obitelj, zajednica, nacija, itd.) i u direktnoj su nemogućnosti konjunktivnog modusa povezivanja s drugima. Socijalni akteri moraju postati „ispražnjena“ forma egzistencije da bi jednoglasna poslušnost totalnom procesu bila apsolutna i bez oporbe.

Dakle, glavna karakteristika „unutrašnjeg totalitarizma“ jest njegovo djelovanje „odozdo“, ispoljavanje u mikro sferi društvenog polja – unutar samih individua. Uspjeh ostvarenja „unutrašnjeg totalitarizma“ leži u mehanizmima biopolitike i mikrofizike moći koji su analizirani u prošlom poglavlju. Unutar takvih mehanizama proces kontrole i samodiscipliniranja ostvaruje se upravo kroz najmanju jedinicu društvenog organizma; socijalni akteri i njihova tijela kao uporište implementacije sustavne kontrole. Novi totalitarizam reproduciraju upravo pojedinci jer kontrola više nije materijalno utjelovljena u strukturama „odozgo“ (promjena od „vanjskog“ ka „unutarnjem“ totalitarizmu) u modelu represivne prisile izvana. Da bi bilo jasnije na koji način dolazi do promjene „izvanjski“ → „unutrašnji“, nužno je navesti osnovne karakteristike „unutrašnjeg totalitarizma“:

1. *U sustavu postoji mnoštvo refleksivnih i samorefleksivnih »malih priča« koje potiču zabavu i potrošnju kao dominantne obrasce života, kroz koje se postiže krajnji cilj (individualna sreća) i koje se teže proširiti na sva područja društvenog života.* → Svijet i događaji počinju egzistirati kao predstava spektakla i zabave.

2. *Na vlasti su bezlična birokracija i multinacionalne kompanije.* → Događa se proces racionalizacije sustava i uspon nove vrste profita nad privatnom sferom individua.

3. *Provodi se sustavna infantilizacija pomoću masovnih medija i računalne tehnologije kao dominantnih čimbenika postmodernog procesa socijalizacije.* → Nedostatak vremena kojim roditelji postaju „osiromašeni“ zbog saturacije info-sferom dovodi do mobilnih i računalnih uređaja kao novih „odgajatelja“ djece, no ujedno se događa i infantilizacija odraslih jer mediji nameću paradigmu bezbrižnosti i sreće kao prihvatljivog oblika ponašanja.

4. *Stvarnost se nadaje kao proizvod tehno-znanstvenog sustava unutar kojeg nestaje mogućnost određivanja čovjeka kao prirodnog društvenog bića.* → Posredovanje i medijacija stvarnosti dovodi do simulakrura kao jedine realnosti, gdje kvantifikacija naturalnog i društvenog dovodi do redukcije čovjeka i društva na informacijski obrazac/sustav.

5. *Cjelokupnim društvenim i kulturnim životom dominira radikalni individualizam i tržišni odnosi temeljeni na vulgarnom shvaćanju liberalizma.* → Mehanizam povezivanja socijalnih aktera i njihove interakcije doživljava metamorfozu od konjunkcijskog modela interakcije (sjedinenje s drugim, istinska povezanost) ka konektivnom modelu (*connected to/with* forma međudjelovanja) koji se bazira na formi egzistencije u obliku „umreženih monada“ – radikalno izolirani i individualizirani pojedinci s nemogućnošću povezivanja s okolinom i drugima.

6. *Kao posljedica sekularizacije ideje napretka gubi se utjecaj transcendentnog u svakidašnjem životu i ukida povijesna dimenzija, što donosi stalno perpetuiranje sadašnjosti i ukidanje čovjeka kao bića budućnosti, te otvara mogućnosti stvaranja neljudskih oblika inteligentnog života.*⁷¹ → Uspostavlja se „vječna sadašnjost“ kao jedino moguće vremensko opstojanje, povijest postaje irelevantna i relativizirana, a anticipacija budućnosti postaje nemoguća – takav proces dovodi do kiborgiziranog modela egzistencije (kiborg živi isključivu sadašnjost), dok čovjek nestaje u takvom procesu (jer je čovjek biće koje ostvaruje svoju svrhu i smisao tek u refleksiji prošlog i anticipaciji budućeg).

Dakle, krucijalne karakteristike „unutrašnjeg totalitarizma“ su proces socijalizacije koji se pretvara u proces infantilizacije, narušavanje uvriježenog kontinuuma vrijeme-prostor (ukidanje povijesne dimenzije i zarobljavanje u sadašnjosti), nedostatak izravnog kontakta sa stvarnošću te postmoderno prihvaćanje raspršenog, višestrukog, rastjelovljenog subjekta što

---

⁷¹ Nikodem, 2004:375

dovodi do smanjenja otpora prema totalitarnom sustavu.⁷² U kojem mehanizmu se sve te karakteristike objedinjuju i tvore savršen model ispoljavanja „unutrašnjeg totalitarizma“?

Postaje nužno spustiti se na mikro jedinicu analize i prikazati navedene karakteristike i promjene kroz praksu društvenih mreža te emotikona/emojija. Proces socijalizacije koji postaje proces infantilizacije, urušavanje prošlosti i budućnosti u vječnu sadašnjost, posredovanje stvarnosti koja se pretvara u simulakrum te disperzija i rastjelovljenje subjekta, pretvaranje iskustva u spektakl, radikalni individualizam kroz mehanizam umreženih monada, racionalizacija sustava, itd. – svi ti procesi postaju jasno iskristalizirani upravo kroz praksu konzumacije društvenih mreža i platformi. Ako društvo postaje kategorija mase unutar koje su socijalni akteri izolirane i atomizirane individue čija interakcija nudi besmisleni sadržaj, a povezivanje i međudjelovanje pojedinaca biva svedeno na formu *connected to/with*, postaje jasno da je nužno stvoriti mehanizam, tj. centralizirani sustav, koji izolirane individue može povezati upravo na razini konektivnosti – a takav sustav ispoljava se upravo kroz društvene mreže. Kao što kaže Marcuse: „Tehnologija služi postavljanju novih, efektivnih i ugodnijih formi društvene kontrole i društvene kohezije“⁷³ Postoji li efektivnija i ugodnija forma od modela zabave i spektakla reproduciranog kroz društvene aplikacije? Na koji način društvene mreže ispoljavaju mehanizam „unutrašnjeg totalitarizma“?

Prema Marcuseu:

„Agensi publiciteta oblikuju univerzum komunikacije u kome se izražava jednodimenzionalno ponašanje. Njegov jezik svjedoči o identifikaciji i unificiranju, o sistematskom stvaranju pozitivnog mišljenja i djelovanja, o sinkroniziranom napadu na transcendentne, kritičke pojmove.“⁷⁴ „Što represivno upravljanje društvom postaje racionalnije, produktivnije, tehničkije i totalnije, to je manje moguće zamisliti sredstva i načine kojima bi ljudi mogli slomiti svoje sužanjstvo i zadobiti vlastito oslobođenje. Nametnuti um cijelom jednom društvu jest, zacijelo, paradoksalna i skandalozna ideja.“⁷⁵

Društvene mreže s vlastitim normama ispoljavanja sebstva, interakcije i djelovanja unutar takvih platformi pridonose stvaranju jednodimenzionalnog ponašanja, unificiranja i jednoumlja upravo kroz model racionalnosti, tehnološkog i totalnog. Korisnici i konzumenti

---

⁷² Nikodem, 2004:376,377,382

⁷³ Marcuse, 1968:15

⁷⁴ Marcuse, 1968:91

⁷⁵ Marcuse, 1968:26

komunikacijskih platformi jesu masa – izolirani pojedinci ispražnjeni od mogućih oblika povezivanja, stvaranja stabilnog identiteta i smislenog ostvarenja sebstva. Takvoj kategoriji mase nudi se upravo praksa društvenih mreža kao mesijanski oblik nove forme povezivanja s drugima. Ne pronalazeći smisao i stabilnost u svakodnevicu, pojedinci dopuštaju komunikacijskim aplikacijama ulazak u sferu njihova tijela (kognicija + afektivnost/senzibilnost) te stvaranje iluzije istinskih virtualnih zajednica unutar kojih se individua može ostvariti. No, društvene mreže dodatno ispoljavaju standardizaciju, uniformiranje i racionalizaciju socijalnih aktera jer je njihova ponuda limitirana sustavno odobrenim sredstvima ispoljavanja sebstva. Svaka praksa ista je za svakog pojedinca, svaki pokušaj izgradnje vlastitosti postaje isti za svakoga. Totalitarizam društvenih aplikacija vidljiv je upravo u standardizaciji i pretvaranju društva u ispražnjenu masu koja jednoobrazno slijedi ponuđene prakse unutar takvih platformi. Također, interakcijske platforme rasprostranjene su na čitavo društvo, dapače, pojedinac koji odbija konzumaciju takvih aplikacija i odabire *offline* modus egzistencije postaje izopačenik i biva isključen iz socijalnog međudjelovanja.⁷⁶ Totalnost društvenih mreža ogleda se u tome da ih konzumiraju svi, ponuđena sredstva i prakse unutar takvih aplikacija uniformno ispoljava svaki korisnik/konzument, *offline* egzistencija postaje društveno nepoželjno ponašanje, a bilo kakav oblik otpora postaje nemoguć. Loader će reći: „Ne postoji jedan um, već mnogi; mi smo koalicija, a ne jedna osoba. Nesvjesni smo toga kako odlučujemo i tko odlučuje za nas.“⁷⁷ Egzistencija unutar sfere društvenih mreža u obliku mase dovodi do djelovanja prema modelu „roja“ – gomila nehijerarhijski interagirajućih organizama koji nesvjesno i nerefleksivno ispoljavaju određen oblik ponašanja bez jasno vidljive i određene centralizirane institucije čije „zapovijedi“ izvršavaju. Društvena komunikacijska platforma egzistira kao „mreža“ koja je sposobna ugraditi čitavu okolinu i pripadajuće socijalne aktere unutar svoje virtualnosti. Mreža nema jasno određeni centralni čvor prema kojem bi postojala mogućnost otpora, bilo kakav otpor vrlo brzo ostaje ugrađen u sferu virtualnog i mrežnog bez pozitivnih rezultata.

Ili kako će reći Ess i Sudweeks:

„U obrnutoj distopijskoj slici, zahvaćenom u slici Borga u Star Treku, tehnologija je također nezaustavljiva sila; jednom infektirani od Borgovih implantanata, sva humanost (individualnost, empatija, izbor) je izgubljena dok postajemo integrirani u jednomnu

---

⁷⁶ Facebook aplikacija najčešće dolazi već instalirana u mobilni uređaj, pojedincu se takva platforma eksplicitno nameće samom konzumacijom vlastitog uređaja.

⁷⁷ Loader, 1997:86

mašineriju kolektiva. Takav SF portretira strahove iz stvarnog života onih koji vide računalno posredovanu komunikaciju kao centralni motor globalnog ali homogenog McSvijeta koji će prebrisati i eliminirati lokalne izbore i jedinstvene kulturalne vrijednosti.⁷⁸

Sada se postavlja pitanje na koji način praksa emotikona i emojija pridonosi novo nastalom mehanizmu „unutrašnjeg totalitarizma“?

Prema Aronowitzu:

„Masovna kultura ili masovni mediji impliciraju da postoji produkt velike kvantitete više ili manje uniformiranih objekata (bilo informacija, stvari, slika, narativa) koji su onda rasprostranjene na velike količine korisnika i primatelja.“⁷⁹

Društvene mreže postale su masovni medij u novom obliku, a kvantiteta uniformiranih objekata u obliku informacije, slike ili simbola koji bivaju rasprostranjeni na velike količine korisnika i primatelja su upravo emotikoni i emojiji. Kakva opasnost se krije u takvom procesu? Društvo unutar sfere komunikacijskih platformi postaje masa koja ispoljava standardizirani i uniformirani oblik djelovanja i ispoljavanja sebstva; no, standardizira se i uniformira i sama afektivna sfera ljudske tjelesnosti – emocije. Kroz uniformu ponudu istih simbola emotikona i emojija za svakog korisnika određene društvene mreže, emocije kao spontanitet, raznolikost i iracionalnost postaju kodificirani i standardizirani simboli koji pokušavaju referirati afektivnost. Čovjek konzumirajući takve simbole prestaje osjećati „ljudski“ i zadobiva senzibilnost na način kiborga – tjelesno-strojni mehanizam ispoljavanja afektivnosti. Totalnost takvog procesa upravo je vidljiva kroz masovnu konzumaciju standardizirane i limitirane ponude jednoobraznih simbola. Emocija kao spontanitet vječna je opasnost „vanjskom totalitarizmu“, zbog toga „unutrašnji totalitarizam“ u sebi odmah objedinjuje mehanizam uklanjanja takve opasnosti kroz kodificiranje, virtualiziranje, simulaciju i standardizaciju ispoljavanja afektivnosti.

Dakle, finalni i zaključni produkt „unutrašnjeg totalitarizma“ upravo je nastajanje novog oblika i modela ljudske egzistencije – kiborga. Svi analizirani procesi, sve elaborirane strukture i mehanizmi i sve navedene tehnološke tendencije dovode do finalnog produkta sustavno-tehnološke nadogradnje nad društvenim i individualnim; a to je nova ljudska bit – „homokibernetikus“. Stvaranje kiborgiziranog društva i pripadnih socijalnih aktera totalitarni

---

⁷⁸ Ess, Sudweeks, 2001:17

⁷⁹ Aronowitz, 1996:19

je proces, a najjače oružje takvog procesa upravo je praksa društvenih mreža (te praksa emotikona i emojija) koja dovodi do desenzibilizacije čovjeka, ukidanja afektivnog u svrhu racionalnog, uspostave virtualnog kao stvarnog i stvarnog kao simulakruma, odstranjivanja vrijednosnog u čast efikasnog te degradacija tjelesno-humano-naturalnog da bi se uspostavilo tehnološko-strojno-umjetno.

Zaključak

U ovom radu dana je analiza: (1) međuodnosa tehnoloških upliva i ljudske adaptacije na umjetno stvoreni okoliš, (2) simbiotskog odnos između info-sfera i bio-sfere, (3) redefinicije ontoloških kategorija prostora i vremena prema kibernetičkom određenju, (4) posljedica kvantifikacije naturalnog i naturalizacije tehničkog, (5) metamorfoze subjekta u objekt unutar racionaliziranog sustava (virtualna sfera društvenih mreža), (6) disperzije i nemogućnosti uspostave stabilnog identiteta, (7) nastanka „umreženog individualizma“ kao novog oblika povezivanja i međudjelovanja socijalnih aktera, (8) nestanka vrijednosti u svrhu kiborgiziranog modela egzistencije, (9) uspostava vječne sadašnjosti kao ukinuća prošlog i budućeg vremena, (10) posljedica medijacije i posredovanja stvarnosti, (11) Foucaultovih kategorija biopolitike i mikrofizike moći kroz prizmu društvenih mreža te (12) procesa uspostave totalitarizma kibernetičkog prostora društvenih mreža. Revolucije koje se događaju unutar tehnološke nadogradnje društvenog svijeta dovode do nužnih adaptacija samog

čovjeka na izmijenjen okoliš u kojem prebiva. Čovjek postaje reduciran na informacijski obrazac čija je svrha održavanje tehnološke nadogradnje i socijalnog polja djelovanja na životu. Što se događa s bio-sferom (čovjek + društveni organizam) kada kvantiteta i akceleracija info-sfere (čitava informacijska infrastruktura koja postaje jedini okoliš) preraste do nepodnošljivih količina? Bio-sfera postaje saturirana info-sferom, te nužno počinje upražnjavati mehanizam samoobrane unutar toksične okoline – bio-sfera postaje desenzibilizirana. Unutar izmijenjenog okoliša, pojmovi prostora i vremena moraju doživjeti redefiniciju i preobrazbu u kiber-prostor i kiber-vrijeme. Akceleracija i povećanje kvantitete informacijskih tokova jedino kiber-prostor (kao ne-mjesto, kodirana kvantifikacija binarnosti – nula i jedan, nematerijalnost) koji dopušta mogućnost bezgranične ekspanzije i kiber-vrijeme (vječno „sada“, ukinuće prošlog i budućeg, nemogućnost dijalektike proživljenog iskustva i onog koje tek treba doći) koje doživljava kontrakciju i maksimalno skraćenje mogu održavati mogućnost tolerancije bio-sfere na „poluciju“ info-sferom. Nadalje, postaje vidljiv proces kvantifikacije naturalnog i naturalizacije tehnološkog – svekolika naturalna i kulturna realnost kvantificira se u binarne kodove računalne virtualnosti (nula i jedan), a tehnološko alijenira od socijalnih aktera njegovu naturalnost putem društvenih mreža koje zakidaju individuu za njeno iskustvo i refleksiju sebstva da bi ih individua ponovno zadobila tek kroz konzumaciju strojno-tehnološkog. Konzumacijom društvenih mreža (kao jednog oblika racionaliziranog sustava) pojedinac-subjekt unutar sfere virtualne *online* egzistencije posreduje sebstvo kroz reprodukciju vlastitog profila koji izražava objekt relaciju s drugim profilima (posredovanim su-korisnicima) te time sam subjekt postaje reduciran na objekt. Također, mogućnost izgradnje stabilnog i „zdravog“ identiteta unutar takvog sustava i svih navedenih procesa postaje nemoguć pokušaj. Tehnološki mehanizmi dovode do raspršenih i iskorijenjenih identiteta čija je egzistencija kratkoročna i iznimno nestabilna. Socijalni akteri unutar takvih uvjeta počinju djelovati i interagirati kroz model „umreženog individualizma“ kao novog oblika povezivanja među pojedincima. Događa se promjena od konjunktivnog (spontanog, neposrednog, sjedinjavajućeg) modusa povezivanja individua do konektivnog (*connected to/with*, posredovanog, racionalno-efikasnog, izolirajućeg). Zbog nemogućnosti uspostave subjekt-subjekt relacije unutar sfere virtualno posredovane komunikacije, nemogućnosti uspostave stabilnih identiteta te nemogućnosti sjedinjavanja s okolinom, individualni i socijalni život postaje ispražnjen od vrijednosti – jer vrijednosni sustav ne spada pod kategoriju racionalnog i efikasnog. Nadalje, događa se uspostava „vječne“ sadašnjosti kao jedinog vremenskog okvira unutar kojeg pojedinci egzistiraju i djeluju, prošlost (povijest) se ukida ili relativizira, a anticipacija budućnosti postaje zamagljena. No, vječna sadašnjost

djeluje jedino u zajedništvu s procesom medijacije/posredovanja stvarnosti. Svekolika stvarnost ne samo da ostaje zatočena u perpetum mobile mehanizmu vječnog „sada“, ona se iznova i mnogoliko posreduje putem medijskih kanala da bi dosegla vrhunac svog ispražnjenja od smisla i uništenja kroz uspostavu simulakruma kao jedine prihvatljive realnosti. Virtualno se nadaje kao stvarno, a stvarno postaje virtualno. Biopolitika i mikrofizika moći doživljavaju svoj vrhunac upravo kroz upliv tehnološke nadogradnje u ono tjelesno. Društvene mreže postaju nadogradnja ljudskog i nužni uvjet individualne izgradnje sebstva, ujedno implementirajući samodiscipliniranje i kontrolu koju izvršavaju upravo sami pojedinci. Zaključno, svekoliko isprepleteni procesi i mehanizmi novo nastale tehnološke okoline, dovode do uspostave „unutrašnjeg totalitarizma“ koji svoj vrhunac doživljava upravo u sferi konzumacije i korištenja društvenih mreža.

Ako se spustimo na mikro jedinicu analize – praksa emotikona i emojija – postaje primjetno da redukcija čovjeka na informacijski obrazac dovodi do „pakiranja“ emocija u informacijske simbole ili znakove emotikona i emojija, no emocija ne može biti simulirani paketić informacije unutar binarno-kodirane virtualnosti. Saturacija bio-sfere od strane info-sfere te redefiniranje prostora (bezgranična ekspanzija) i vremena (nužna kontrakcija) u prefiks *kiber* dovodi do desenzibilizacije organizama kao obrambenog mehanizma u svrhu održavanja funkcionalnosti unutar toksičnog okoliša, te mehanizam emotikona i emojija kao desenzibilizirane razmjene znakova postaje adekvatan primjer kontrakcije vremena potrebnog za afektivno ispoljavanje sebstva. Kvantifikacija naturalnog kroz praksu emotikona/emojija ogleda se upravo u kodiranju emocija u binarnost nula i jedinica računalno generirane virtualnosti, dok se naturalizacija tehničkog/tehnološkog ogleda u alijeniranju vlastite afektivnosti da bi ju se posredovalo kroz strojno (društvene mreže) i zadobilo natrag tek konzumacijom tog istog strojnog. Posredovanje stvarnosti koja doživljava svoj vrhunac u uspostavi simulakruma, događa se i u mikro sferi djelovanja – praksa emotikona i emojija – gdje se posreduju upravo emocije, a simboli i znakovi emotikona/emojija postaju mikro simulakrumi za sebe koji egzistiraju iznad polja realnog i ne referiraju stvarnost. Biopolitika i mikrofizika moći kroz praksu emotikona/emojija iskazuju samodisciplinirajuće i standardizirajuće mehanizme kontrole upravo limitiranom ponudom takvih virtualnih simbola gdje se emocija može i smije ispoljiti jedino u strojno-simuliranom obliku.

U tom smislu početna teza ovog rada bila je da se analizom mikro sfere tehnološke nadogradnje – praksa emotikona i emojija – dolazi do potvrde procesa kiborgizacije individualne i društvene sfere bivanja. Analizirajući tehnološki upliv u društveno-

individualno polje djelovanja, odnos info i bio sfere, redefiniciju prostora i vremena, procese kvantifikacije naturalnog i naturalizacije tehnološkog, pretvaranje subjekta u objekt unutar virtualno generiranih komunikacijskih platformi, raspršenje i nemogućnost stabilnih identiteta, nastanak „umreženog individualizma“ kao novog oblika povezivanja, nestajanje vrijednosnih sustava, uspostavu „vječne sadašnjosti“ i posljedice medijacije stvarnosti, nove mehanizme biopolitike te uspostavu „unutrašnjeg totalitarizma“ kibernetikog prostora društvenih mreža – nužno se dolazi do zaključka da čovjek živi novu egzistenciju, on je sada „homokibernetikus“. Iracionalno, spontano, afektivno i tjelesno nužno mora prepustiti vlast onom što je umjetno, racionalno, efikasno, predvidljivo (kodirano) – strojno i neljudsko. No, kao što navodi Turkle mi se „Razlikujemo od strojeva uz pomoć ljubavi i afekcije, spiritualnim potrebama i senzualnim, uzbuđenjem koje se veže uz heroizam i toplinom i familijarnosti obiteljskog života.“⁸⁰ Na tom tragu najveća opasnost krije se u banaliziranju mikro mehanizama upliva tehnološke nadogradnje u tjelesno i ljudsko ili pripisivanja neutralnosti takvim procesima. Odnosno, kako će reći Heidegger:

„Mi smo posvuda ropski vezani za tehniku, bilo da je strasno afirmiramo ili niječemo. Najgore smo, međutim, izloženi tehnicima, ako na nju gledamo kao na nešto neutralno; jer ta nas predodžba, kojoj se danas osobito rado priklanjaju, čini potpuno slijepima za bit tehnike.“⁸¹

Stoga je nužno kritički promisliti svaku mogućnost gdje se strojno dodiruje s ljudskim, kako na makro, tako i na mikro razini. U tom smislu tehnika izaziva društvene i humanističke znanosti, a mogućnost njihovog adekvatnog odgovora, pa i izvan binarnog „preživljavanja“, pokazat će tko je odnio pobjedu u još jednom susretu, ili, radije, vječnom sukobu, prirode i duha.

---

⁸⁰ Turkle, 2005:283

⁸¹ Heidegger, 1996:221

Popis korištene i citirane literature

Aronowitz, S. (1996). *Technoscience and cyberculture*. New York: London: Routledge.

Barrett, E. (1992). *Sociomedia: multimedia, hypermedia, and the social construction of knowledge*. London: MIT.

Baudrillard, J. (2001). *Simulacija i zbilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.

Bell, D. (2007). *Cyberculture theorists: Manuel Castells and Donna Haraway*. London: New York: Routledge.

Berardi, F. B., Mecchia, G. (2007). *Technology and Knowledge in a Universe of Indetermination*, u: *SubStance*. Izdanje 112 (Volume 36, Number 1). Str. 57-74.

Berardi, F. B. (2014). *And: Phenomenology of the end: cognition and sensibility in the transition from conjunctive to connective mode of social communication*. Unigrafia, Finland: Aalto University publication series.

Berger, A. A. (1995). *Essentials of mass communication theory*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Berger, A. A. (2007). *Media and society: a critical perspective*. (2nd ed.). Lanham [etc.]: Rowman and Littlefield.

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Braga, A., Logan, K. R. (2017). *The Emperor of Strong AI Has No Clothes: Limits to Artificial Intelligence*, u: *Information*. (Vol 8, Num 156).

Castells, M. (2003). *Internet Galaksija. Razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Cavallaro, D. (2000). *Cyberpunk and cyberculture: science fiction and the work of William Gibson*. London; New York: Continuum.

Cherry, C. (1957). *On human communication: a review, a survey, and a criticism*. New York [etc.]: John Wiley & Sons [etc.], cop.

Čaćinović, N. (2001). *Doba slika u teoriji mediologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Ess, C., Sudweeks, F. (2001). *Culture, technology, communication: towards an intercultural global village*. Albany: State University of New York Press.

Feather, J. (2013). *The information society: a study of continuity and change*. (6th ed.). London: Facet Publishing.

Featherstone, M., Burrows, R. (2001). *Kiberprostor, kibertijela, cyberpunk: kulture tehnološke tjelesnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Fornäs, J., Becker, K., Bjurström, E., & Ganetz, H. (2007). *Consuming media: communication, scopping and everyday life*. Oxford; New York: Berg.

Foucault, M. (1994). *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.

Grodin, D., Lindolf, T. R. (1996). *Constructing the self in a mediated world*. Thousand Oaks; London; New Delhi: SAGE Publications.

Hall, E. T. (1980). *The silent language*. Westport, Conn.: Greenwood press.

Hartley, J. (2002). *Communication, cultural and media studies: the key concepts*. (3th ed.) London; New York: Routledge.

Heidegger, M. (1996). *Kraj filozofije i zadaća mišljenja: rasprave i članci*. Zagreb: Naprijed.

Heidegger, M. (1969). *Doba slike svijeta*. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka Razlog.

Hine, C. (2003). *Virtual Ethnography*. London: Sage Publications.

Hromadžić, H. (2014). *Medijska konstrukcija društvene zbilje: socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla*. Zagreb: AGM.

Ivas, I., Žaja, L. (2003). *Znakovi usmene komunikacije u pisanoj komunikaciji na IRC-u i ICQ-u*, u: *Medijska istraživanja*. God. 9, br. 1. Str. 77-97.

Katz, J. E. (2008). *Handbook of mobile communication studies*. Cambridge, MA; London: The MIT Press.

Kelner, D. (2004). Medijska kultura: studije kulture, identitet i politika između modernizma i postmodernizma. Beograd: Clio.

Kouppanou, A. (2015). Bernard Stiegler's Philosophy of Technology: Invention, decision, and education in times of Digitization, u: Educational Philosophy and Theory. Vol. 47, No. 10. Str. 1110-1123.

Leburić, A. (2010). Jezična stvarnost medija: rezultati sociološkog istraživanja. Split: Redak.

Levinson, P. (2001). Digitalni McLuhan: vodič za novo doba. Zagreb: Izvori.

Levy, P. (2001). Cyberculture. Minneapolis; London: University of Minnesota Press.

Loader, B. D. (1997). The governance of cyberspace: politics, technology and global restructuring. London; New York: Routledge.

Marcuse, H. (1968). Čovjek jedne dimenzije.. Rasprave o ideologiji razvijenog industrijskog društva. Sarajevo: Izdavačko preduzeće Veselin Masleša.

McLuhan, M. (1971). Poznavanje opštila čovekovih produžetaka. Beograd: Prosveta.

McLuhan, M., Fiore, Q. (1996). The medium is the message: an inventory of effects. CA: Gingko Press, cop.

Meštrović, M. (1978). Društvenost komunikacije, u: Prilozi Zavoda za kulturu Hrvatske. Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske.

Nikodem, K. (2003). Moderno društvo kao „tehničko društvo“ – društveno-povijesna priprema za razvoj neljudskih oblika života, u: Nova prisutnost. God. 1, br. 1. Str. 29-43.

Nikodem, K. (2004). „Unutrašnji totalitarizam“ umjesto demokracije – jesmo li osuđeni na distopiju?, u: Filozofska istraživanja. God. 24, sv. 2. Str. 369-384.

Petrović, D. (2008). U međumrežju : Internet i novi oblici društvenosti. Beograd: Saobraćajni fakultet: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.

Pupovac, M. (1990). Jezik i djelovanje. Zagreb: Radna zajednica republičke konferencije SSOH

Radanović, K. T. (2015). Digitalna radijacija: osvrt na dehumanizirajući efekt racionalizacije kroz prizmu distopijskog filma, u: Socijalna ekologija. Vol. 24, br. 2-3. Str. 191-208.

Selak, M. (2013). Ljudska priroda i nova epoha. Zagreb: Naklada Breza.

Shields, R. (2001). Kulture interneta: virtualni prostori, stvarne povijesti i živuća tijela. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.

Stiegler, B. (2010). Taking Care of the Youth and the Generations. Stanford, California: Stanford University Press.

Stiegler, B. (1998). Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus. Stanford, California: Stanford University Press.

Turkle, S. (2005). The second self: computers and the human spirit. London: The MIT Press.

Turkle, S. (2012). Sami zajedno: zašto očekujemo više od tehnologije a manje jedni od drugih. Zagreb: TIM press.

Vattimo, G. (2008). Transparentno društvo. Zagreb: Algoritam.

Webster, F. (2006). Theories of the information society. (2nd ed.). London; New York: Routledge. Third edition

Wertheim, M. (2000). The pearly gates of cyberspace: a history of space from Dante to the Internet. New York; London: W. W. Norton and Company.

Ivas, I., Žaja, L. (2003). Znakovi usmene komunikacije u pisanoj komunikaciji na IRC-u i ICQ-u, u: Medijska istraživanja. God. 9, br. 1. Str. 77-97.